

JULIA
PIETRUCHA

BOGUSŁAW
LINDA

WOJCIECH
MECWAŁDOWSKI

TOMASZ
KOT

MATEUSZ
KOŚCIUKIEWICZ

ANTONI
PAWLIŃSKI

ANNA
PRÓCHNIAK

JAKUB GIERSZAŁ
I GWIAZDA „GRY O TRON” AIDAN GILLEN

POJEDYNEK

FILM REŻYSERA HITU „BOGOWIE”

MONOLITH FILMS oraz BOW AND AXE ENTERTAINMENT PREZENTUJĄ FILM POJEDYNEK REŻYSER JAKUB GIERSZAŁ GOSCIĄMI AIDAN GILLEN, BOGUSŁAW LINDA, JULIA PIETRUCHA, WOJCIECH MECWAŁDOWSKI, MATEUSZ KOŚCIUKIEWICZ, ANNA PRÓCHNIAK
WSPÓŁFINANSOWANE: POLSKI INSTYTUT SZTUKI FILMOWEJ, MINISTERSTWO KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO, SCENARIUSZ DZAMILA ANKIEWICZ, AGATA DOMINIK, ROBERT GLIŃSKI, ŻEŹENIA PIOTR SOBODZIŃSKI JR, PSJM, SCENARIOPISZA WOJCIECHA ZOGAŁA
CHARAKTERYZACJA IWONA KAJSZCZAK, STANISŁAW DOŁIŃSKI, KOSTYUMY GAŁA OTENKO, MUZYKA BARTOSZ CHAJDECKI, MONTAŻ NIKODEM CHABIOR, REŻYSER JAROSŁAW BAJDOWSKI, GRZEGÓRZ KUCHARSKI, CASTING WIKI WILMAN, NADIA LEBIK, EFEKTY SPECJALNE PAWEŁ TYBORA
W KOPRODUKCJI: FILMOTEKA NARODOWA - INSTYTUT AUDIOWIZUALNY, SAMSON FILM, SOLAR MEDIA ENTERTAINMENT, PODKARPAŃSKI REGIONALNY FUNDUSZ FILMOWY, SOUL PICTURES
PRODUKOWANI WYKONAWCY MIKE DOWNEY, GRZEGÓRZ OŁKOWSKI, MAREK NOWOWIEŃSKI, KOPRODUKOWANI DAVID COLLINS, SERGE LAVRENIUK, PRODUKOWANI MAREK NOWOWIEŃSKI, REŻYSER LUKASZ PALKOWSKI
FILM REALIZOWANY W POLSCE ZE WSPARCIEM FINANSOWYM NA POSIADAWCIE ULISTANY I FINANSOWYM WSPERANIU PRODUKCJI AUDIOWIZUALNEJ PRZEZ POLSKI INSTYTUT SZTUKI FILMOWEJ ZE ŚRODKÓW MINISTERIA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

W KINACH OD 27 LUTEGO

MECENAS PROMOCJI FILMU

PAKIET EDUKACYJNY DO FILMU „POJEDYNEK”
DLA KLAS 8. SZKOŁY PODSTAWOWEJ I SZKÓŁ PONADPODSTAWOWYCH

MATERIAŁY OPRACOWANE PRZEZ
DZIAŁ EDUKACJI MUZEUM HISTORII POLSKI

DZIAŁ
EDUKACJI

POJEDYNEK

OBSADA JAKUB GIERSZAŁ, AIDAN GILLEN, JULIA PIETRUCHA, BOGUSŁAW LINDA,
WOJCIECH MECWALDOWSKI, ANNA PRÓCHNIAK, MATEUSZ KOŚCIUKIEWICZ,
ANTONI PAWLICKI, TOMASZ KOT, PAUL FREEMAN, MAGDALENA KOLEŚNIK

GATUNEK HISTORYCZNY / THRILLER

PRODUKCJA POLSKA 2026

SCENARIUSZ DŻAMILA ANKIEWICZ, AGATHA DOMINIK, ROBERT GLIŃSKI

REŻYSERIA ŁUKASZ PALKOWSKI

PRODUCENT BOW AND AXE ENTERTAINMENT, FILMOTEKA NARODOWA-INSTITUT AUDIOWIZUALNY,
SAMSON FILMS, SOLAR MEDIA ENTERTAINMENT, SOUL PICTURES,
PODKARPACKI FUNDUSZ FILMOWY

DYSTRYBUCJA MONOLITH FILMS

O FILMIE:

Jest rok 1939. Świat pogrąży się w chaosie. Tysiące wybitnych Polaków trafiają do sowieckiej niewoli, gdzie poddawani są indoktrynacji, będącej częścią wielkiego planu. Ambitny agent wroga stawia sobie za punkt honoru złamanie oporu jednego z nich. To światowej sławy pianista, cieszący się szacunkiem współosadzonych. Jego kapitulacja może skutkować przejściem wielu innych na stronę przeciwnika. Czy młody oficer, kochający ojciec i mąż, jest w stanie wygrać pojedynek z agentem, za którym stoi potęga i perfidia sowieckiego systemu? Rozpoczyna się podstępna gra, pełna manipulacji, gróźb i obietnic. Niektórzy więźniowie liczą, że powrót do domu jest blisko. Inni planują śmiertelnie niebezpieczną ucieczkę, bo nie wierzą w łaskę wroga. Nie są jednak świadomi, że czasu jest coraz mniej, a oprawca może wykonać swój ruch w każdej chwili.

Tak zapowiada się akcja „**POJEDYNKU**” – filmu stworzonego na podstawie prawdziwych wydarzeń przez jednego z najwybitniejszych polskich reżyserów – **ŁUKASZA PAŁKOWSKIEGO** („Bogowie”, „Najlepszy”). Intryga fabularna w stylu najlepszych thrillerów prowadzi widza przez pełną napięcia i dramatycznych zwrotów akcji, walkę o honor i przetrwanie. Niektóre z postaci inspirowane są losami autentycznych oficerów, takich jak pilotka Janina Lewandowska.

Na ekranie zobaczymy plejadę znakomitych aktorów polskich i zagranicznych, takich jak **JAKUB GIERSZAŁ** („Najlepszy”), **AIDAN GILLEN** („Gra o tron”, „Bohemian Rhapsody”), **BOGUSŁAW LINDA** („Psy”), **JULIA PIETRUCHA**, **WOJCIECH MECWALDOWSKI**, **ANNA PRÓCHNIAK**, **MATEUSZ KOŚCIUKIEWICZ**, **ANTONI PAWLICKI** oraz **PAUL FREEMAN** („Poszukiwacze zaginionej Arki”) i **TOMASZ KOT** („Bogowie”).

„**POJEDYNEK**” przedstawia nieznaną szeroko i przejmujące wydarzenia z pierwszych miesięcy II wojny światowej. Twórcy mieli ambicję pokazać to, co nie jest powszechną wiedzą o Katyniu.

DLACZEGO SOWIECI WIĘZILI POLSKĄ ELITĘ PRZEZ 6 MIESIĘCY, CO SIĘ WTEDY DZIAŁO I JAKI MIAŁO CEL? CZY SOWIECI TEN CEL OSIĄGNIĘLI? PO CO STALIN WYSŁAŁ DO OBOZU JEDNEGO ZE SWOICH NAJLEPSZYCH AGENTÓW, MÓWIĄCEGO KILKOMA JĘZYKAMI, WASILIJĄ ZARUBINĄ? DLACZEGO WYBRANO OFICERÓW-REZERWISTÓW, KTÓRZY W CZASIE POKOJU BYLI ADWOKATAMI, LEKARZAMI, LITERATAMI, INŻYNIERAMI, ARTYSTAMI? Film odpowiada na to i szereg innych pytań poprzez dramatyczną i pełną zwrotów akcji historię wybitnego pianisty i grupy jego współwięźniów.

FILM JEST DOFINANSOWANY ZE ŚRODKÓW MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO
ORAZ WSPÓŁFINANSOWANY PRZEZ POLSKI INSTYTUT SZTUKI FILMOWEJ

Patronat honorowy

NARODOWE
CENTRUM
KULTURY

PATRONAT HONOROWY MINISTRA EDUKACJI

PATRONAT HONOROWY NARODOWEGO CENTRUM KULTURY

PATRON EDUKACYJNY – DZIAŁ EDUKACJI MUZEUM HISTORII POLSKI

DZIAŁ
EDUKACJI

Fotos z filmu „Pojedynek”, fot. Jarosław Sosiński

SPIS TREŚCI:

- 5 WSTĘP
- 7 AGRESJA ZSRR NA POLSKĘ
- 12 LOSY ŻOŁNIERZY POLSKICH PO KAMPAII WRZEŚNIOWEJ
- 14 MIEJSCA INTERNOWANIA A MIEJSCA KAŻNI
- 17 CODZIENNOŚĆ W SOWIECKICH OBOZACH JENIECKICH
- 23 SYLWETKI WYBRANYCH WIĘZNIÓW
- 29 JANINA LEWANDOWSKA
- 33 CI, KTÓRZY OCALELI
- 36 ZBRODNI KATYŃSKA
- 40 KŁAMSTWO KATYŃSKIE I PAMIĘĆ O ZBRODNI
- 44 JĘZYK FILMU

WSTĘP

W wyniku podwójnej, niemiecko-sowieckiej agresji na Polskę we wrześniu 1939 r. kraj został podzielony między dwóch najeźdźców. Sowieci zajęli wschodnią część państwa aż po Bug i San. W ich ręce trafiło około 250 tys. polskich żołnierzy Wojska Polskiego i Korpusu Ochrony Pogranicza, a także funkcjonariuszy policji, służby więziennej, straży granicznej i innych formacji. Wbrew temu, czego można się było spodziewać, nie uznano ich za jeńców wojennych w świetle prawa międzynarodowego. Stali się więźniami, potencjalnymi wrogami państwa sowieckiego – i jako tacy zostali podporządkowani NKWD.

Następnie przewieziono ich w głąb Związku Sowieckiego i umieszczono w obozach, często tworzonych ad hoc, na przykład w zabudowaniach poklasztornych. Wkrótce część więźniów, głównie szeregowców, zwolniono. W rezultacie w obozach zaczęli dominować wyżsi urzędnicy oraz oficerowie i podoficerowie służb mundurowych i wojska. Tak było szczególnie w Kozielsku, gdzie zdecydowaną większość osadzonych stanowili oficerowie Wojska Polskiego. Wielu z nich było oficerami rezerwy, a w życiu cywilnym – lekarzami, inżynierami, wykładowcami akademickimi, nauczycielami czy przedstawicielami innych zawodów inteligenckich.

Tacy więźniowie wzbudzali szczególne zainteresowanie sowieckiej bezpieki. Niemal od samego początku stali się obiektem pracy agenturalnej, która miała na celu wysondowanie nastrojów w obozie, wyselekcjonowanie osób szczególnie groźnych z punktu widzenia władzy sowieckiej, a także znalezienie tych, którzy byliby skłonni podjąć współpracę. Wielu oficerów kilkakrotnie przesłuchiowano, tworzone obszerne teczki osobowe, które zostały prawdopodobnie zniszczone dopiero na przełomie lat 50. i 60. XX w.

Przesłuchania polskich jeńców koordynowali oficerowie NKWD, w Kozielsku rolę tę pełnił mjr. (*kombrig*) **Wasilij Zarubin** – członek partii bolszewickiej od 1918 r., i funkcjonariusz tajnej policji od 1920 r. Niemal cały okres międzywojenny spędził w placówkach zagranicznych, m.in. w Finlandii i w Niemczech. Znajomość języków obcych (niemieckiego, francuskiego i angielskiego) oraz ogłada towarzyska nabyta podczas pracy za granicą wyróżniały go spośród innych funkcjonariuszy NKWD i budziły pewnego rodzaju zaufanie polskich więźniów. Zarubin przebywał w obozie od początku jego funkcjonowania do kwietnia 1940 r. Opuścił go krótko przed likwidacją.

Fotos z filmu „Pojedynek”, fot. Robert Pałka

Likwidacja obozu w Kozielsku była konsekwencją decyzji podjętej w marcu 1940 r. przez najwyższe władze ZSRR. Ta decyzja była jednocześnie wyrokiem śmierci dla Polaków, przetrzymywanych w obozach specjalnych – w Kozielsku, Ostaszkowie i Starobielsku – oraz dla części polskich więźniów politycznych z innych obozów i więzień NKWD. Rozkaz ten zrealizowano bezzwłocznie. Wiosną 1940 r. zamordowano niemal 22 tysiące osób – ok. 15 tys. oficerów i funkcjonariuszy oraz 7 tys. więźniów politycznych. Z różnych względów oszczędzono jedynie 395 oficerów, m.in. w wyniku starań rządów państw obcych. W oficjalnej decyzji jako uzasadnienie zbrodni podano, że „wszyscy oni są zatwardziałymi, nierokującymi poprawcy wrogami władzy radzieckiej”. W dużej mierze była to najpewniej konkluzja wynikająca z pracy agenturalnej prowadzonej przez NKWD. Katyń, Charków, Bykownia i Miednoje stały się miejscem wiecznego spoczynku wielu przedstawicieli elit II RP. Miejsca pochówku kilku tysięcy ofiar nie znamy do dziś.

Znajdujące się na terenie okupowanym przez ZSRR rodziny ofiar zbrodni zostały wywiezione w głąb Związku Sowieckiego w kwietniu 1940 r. Tym Sowietci dopełnili dzieła likwidacji elit państwa polskiego na kontrolowanych przez siebie terenach.

Winni zbrodni nigdy nie ponieśli kary. Wielu funkcjonariuszy NKWD biorących udział w mordzie na polskich oficerach zostało później zabitych przez sam system sowiecki w ramach walk o władzę po śmierci Stalina. Zarubin nie znalazł się jednak w tej grupie. Choć zwolniony ze służby, zmarł w latach 70., kiedy Związek Sowiecki był u szczytu swojej potęgi.

Związek Sowiecki przez dziesiątki lat utrzymywał, że zbrodnię katyńską popełnili Niemcy. Fałszowano i naginano fakty, prowadzono wyrafinowaną grę szerzącą dezinformację. Dopiero proces upadku ZSRR pozwolił, by władze sowieckie uznały odpowiedzialność za dokonanie tej zbrodni. Polscy historycy otrzymali kopie części dokumentów archiwalnych dotyczących zbrodni katyńskiej. W latach 90. XX w. i po 2000 r. zespoły archeologów zbadały masowe groby ofiar. Pozwoliło to istotnie poszerzyć naszą wiedzę o okolicznościach tego mordu. Potwierdzić lub obalić liczne hipotezy stawiane przez badaczy w ciągu kilkudziesięciu lat.

W obecnej dekadzie dalsze badania dotyczące zbrodni katyńskiej na terenie Białorusi i Rosji są niemożliwe. Od kilku lat w rosyjskiej sferze informacyjnej coraz mocniej są powielane fałszywe informacje o tym, że za zamordowanie polskich oficerów odpowiadają Niemcy.

Grzegorz Dumala, Grzegorz Rutkowski (Muzeum Historii Polski)

Fotos z filmu „Pojedynek”, fot. Robert Pałka

AGRESJA ZSRR NA POLSKĘ

ZADANIE 1.

Przyjrzyj się mapom i przeczytaj fragment tajnego protokołu do paktu Ribbentrop-Mołotow, zawartego 23 sierpnia 1939 r. jako pakt o nieagresji między Rzeszą Niemiecką a ZSRR.

Źródło

1

Ziemie polskie w sierpniu i wrześniu 1939 r., oprac. J. Kotela

tereny przyłączone do III Rzeszy
 tereny okupowane przez III Rzeszę
 tereny przyłączone do Rosji Sowieckiej
 tereny przyłączone do Słowacji

Źródło

2

W razie zmian terytorialnych i politycznych na obszarach należących do państwa polskiego, strefy interesów Niemiec i ZSRR będą rozgraniczone mniej więcej wzdłuż linii rzek Narwi, Wisły i Sanu. (...) oba rządy rozwiążą tę sprawę w drodze przyjaznego porozumienia. (...) Protokół niniejszy traktowany będzie przez obie strony jako ściśle tajny.

a) Jakie ważne miasta, w okresie międzywojennym należące do Polski, znalazły się po 17 września 1939 r. pod kontrolą ZSRR?

b) Pakt Ribbentrop-Mołotow bywa nazywany IV rozbiorem Polski. Sformułuj argument przemawiający za tym stwierdzeniem oraz kontrargument.

ARGUMENT	KONTRARGUMENT

ZADANIE 2.

Przeczytaj wspomnienie Wacława Grzybowskiego, w 1939 r. ambasadora Rzeczypospolitej Polskiej w ZSRR oraz fragment przedstawionej mu noty.

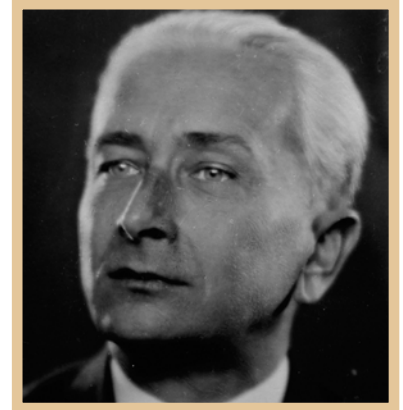
Źródło

1

17 września [1939 r.] w środku nocy otrzymałem nagle telefon. Dzwoniono z sekretariatu wicekomisarza (spraw zagranicznych Władimira) Potiomkina z zawiadomieniem, że pragnie mi on przekazać ważne oświadczenie rządu sowieckiego i zapytuje, czy mógłbym do niego przybyć o 3 rano. (...) Potiomkin odczytał mi tekst noty Mołotowa, mówiący, że państwo polskie przestało istnieć, wobec czego rząd sowiecki nakazał swym wojskom przekroczyć granice Polski. Zaprotestowałem gwałtownie przeciwko kłamstwu. Odmówiłem kategorycznie przyjęcia noty, oświadczając, że mogę jedynie zawiadomić mój rząd o agresji sowieckiej.

Wacław Grzybowski, transkrypcja wypowiedzi dla Radia Wolna Europa, zarchiwizowanej w Polskim Radiu

Wacław Grzybowski, fot. ze zbiorów NAC

Źródło

2

„Wojna polsko-niemiecka ujawniła wewnętrzne bankructwo państwa polskiego. (...) Biorąc pod uwagę tę sytuację, rząd sowiecki wydał rozkazy naczelnemu dowództwu Armii Czerwonej, aby jej oddziały przekroczyły granicę i wzięły pod obronę życie i mienie ludności zachodniej Ukrainy i zachodniej Białorusi. Rząd sowiecki zamierza jednocześnie podjąć wszelkie wysiłki, aby uwolnić lud polski od nieszczęsnej wojny, w którą wpędzili go nierozsądni przywódcy i dać mu możliwość egzystencji w warunkach pokojowych”.

Wiaczesław Mołotow, ludowy komisarz spraw zagranicznych ZSRR (fragment noty przekazanej ambasadorowi Grzybowskiemu)

Zdecyduj, czy podane zdania są prawdziwe, czy fałszywe.

STWIERDZENIA	PRAWDA	FAŁSZ
RZĄD ZSRR UZASADNIŁ ZAJĘCIE WSCHODNICH ZIEM RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ KONIECZNOŚCIĄ OCHRONY MIEJSCOWEJ LUDNOŚCI UKRAIŃSKIEJ I BIAŁORUSKIEJ		
W NOCIE WIACZEŚŁAWA MOŁOTOWA RZĄD ZSRR WYPOWIEDZIAŁ WOJNĘ RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ		
AMBASADOR RP WACŁAW GRZYBOWSKI ZAAKCEPTOWAŁ UZASADNIENIE ZAJĘCIA CZĘŚCI TERYTORIUM POLSKI PRZEZ WOJSKA SOWIECKIE		
AMBASADOR GRZYBOWSKI NIE ZGODZIŁ SIĘ ZE STWIERDZENIEM, ŻE PAŃSTWO POLSKIE PRZESTAŁO ISTNIEĆ		

Fotos z filmu „Pojedynek”, fot. Robert Pałka

ZADANIE 3.

Przeczytaj fragmenty książek i relacje deportowanych.

Źródło

1

23 września 1939 roku. Wilnius (...). W jednym miejscu patrzę ja: piekarnia. W oknie sklepu chleb i bułki zauważyłem. Nawet ciastka były. Nigdy w życiu czegoś takiego nie wiedziałem. (...) Ludzie wchodzą, wychodzą, kupują. Myślę ja sobie: „Spróbuję i ja. A nuż sprzedadzą?”. (...) – Proszę mi odważyć pół kilograma chleba. (...) Odważyła, nawet w paperek zawinęła i podaje mnie. (...) Dałem ja jej rubla, a ona mi całą kupę pańskich, kapitalistycznych pieniędzy reszty wydała. I o żadne „bony”, kwity czy „ordery” nie pytała nawet.

S. Piasecki, „Zapiski oficera Armii Czerwonej”, Warszawa 2003

Źródło

2

19 listopada 1939 zjawił się bowiem u mnie oficer sowiecki i zajął jeden pokój. (...) Pawłyszeńko starał się niszczyć wszystko, z czym nie umiał się obchodzić (...). Już [wychowanica] Andzia mnie uprzedziła, że „coś jest złe, bo on daje nura do klozetu”. Na drugi dzień latał już za nią z rewolwerem, oskarżając o sabotaż. Za jej to sprawą bowiem woda po pociągnięciu za łańcuch nie splywa bez przerwy, tak że on nigdy nie może nadążyć z umyciem głowy.

K. Lanckorońska, „Wspomnienia wojenne”, Kraków 2017

Źródło

3

Aresztowanie było [21 kwietnia 1941 r.] o 3.00 w nocy. (...) Dostaliśmy pół godziny na spakowanie. Oczywiście Rosjanie robili rewizję, zabierali co bardziej kosztowne rzeczy i mówili, żeby nie pakować niczego, bo jedziemy do Kraju Rad, takiego raj, gdzie wszystko jest (...). Mama na szczęście – bo to już były pogłoski o tej deportacji – miała już ususzony worek chleba i to nas uratowało w czasie długiej podróży.

Jolanta Hryniewicka z domu Cylwich, transkrypcja fragmentu nagrania ze strony Muzeum Pamięci Sybiru w Białymstoku

Źródło

4

Przyszedł 13 kwietnia [1940 r.]. W nocy (...) załomotali do drzwi. Po nas przyszło 13 enkawudzystów. (...) Wieziono nas 17 dni. (...) W wagonie było jakieś 30–40 osób. Były prycze z jednej strony, z drugiej strony, pośrodku pusto i dziura w podłodze, po to, żeby tam można było wychodzić na stronę. Tam sobie zasłonili nasi, porobili kabiny. (...) Jak się przejechało granicę, to był nie ten świat. U nas na każdym dworcu jakieś kwiatki były, klomb, peron. A tam nic! Klepisko! (...) Domy obskurne, chaty kryte słomą. (...) Po dniu czy dwóch dostaliśmy pierwszy chleb. Potem go co kilka dni nam dawali, w nocy czasami zupę (...). W wagonie był spokój. Nie było żadnych awantur. Ludzie się modlili, śpiewali. (...) Przejechaliśmy Ural (...) i za Omskiem w Tatarce pociąg skręcił (...) do Pawłodaru. I tam nas wyładowano.

Tadeusz Kosiarski, transkrypcja fragmentu nagrania ze strony Muzeum Pamięci Sybiru w Białymstoku

Fotos z filmu „Pojedynek”, fot. Robert Pałka

Odpowiedz na pytania:

1. Co zachowanie i obserwacje tytułowego bohatera powieści Sergiusza Piaseckiego oraz oficera sowieckiego wspomnianego przez Karolinę Lanckorońską, a także relacje deportowanych mówią o różnicy między Polską a ZSRR pod względem warunków życia codziennego? Wskaż i omów fragmenty świadczące o tych różnicach.

2. Korzystając z powyższych fragmentów, nazwij emocje, które mogły towarzyszyć mieszkańcom terenów zajętych po 1939 r. przez armię ZSRR, a także postawy, które Polacy mogli przyjąć wobec okupanta ze wschodu.

EMOCJE	POSTAWY

Fotos z filmu „Pojedynek”, fot. Robert Pałka

ZADANIE 4.

Przeczytaj fragment dekrety Prezydium Rady Najwyższej ZSRR o nabyciu obywatelstwa sowieckiego przez mieszkańców wschodnich ziem polskich włączonych w wyniku agresji ZSRR na Polskę do Ukraińskiej i Białoruskiej Socjalistycznych Republik Radzieckich.

Źródło

1

Na mocy ustawy *O obywatelstwie Związku Socjalistycznych Sowieckich Republik* z 19 sierpnia 1938 r. ustala się, że obywatelami ZSRR są:
 a) dawni obywatele polscy, którzy znajdowali się na terenie zachodnich obwodów Ukrainy i Białorusi w chwili włączenia tych obwodów w skład ZSRR (1-2 listopada 1939 r.);
 b) osoby przybyłe do ZSRR na podstawie porozumienia z rządem Niemiec z 16 listopada 1939 r. oraz w związku z przekazaniem przez ZSRR na mocy układu z 10 października 1939 r. miasta Wilna i obwodu wileńskiego na Litwie. (...)

Przewodniczący Prezydium Rady Najwyższej ZSRR
 M[ichał] Kalinin
 Sekretarz Prezydium Rady Najwyższej ZSRR
 A[leksandr] Gorkin

Korzystając z informacji z poprzednich ćwiczeń, opisz, co dla mieszkańców przedwojennych ziem polskich oznaczało nadanie obywatelstwa ZSRR. Jak zmieniła się ich sytuacja?

Fotos z filmu „Pojedynki”, fot. Jarosław Sosiński

ŁOSY ŻOŁNIERZY POLSKICH PO KAMPANII WRZEŚNIOWEJ

ZADANIE 1.

Na podstawie źródeł i wiedzy pozaźródłowej uzupełnij tabelę poniżej.

Źródło

1

Kutrzeba Tadeusz (1886-1947) – generał dywizji WP (...) W wojnie 1939 dowodził najpierw Armią „Poznań”, następnie w największej bitwie Września, nad Bzurą, której był inicjatorem, armiami „Poznań” i „Pomorze”. 22 IX t.r. został zastępcą dowódcy armii „Warszawa” gen. Juliusza Rómmla, a w sześć dni później w jego imieniu podpisał akt kapitulacji. W niewoli niemieckiej przebywał kolejno w oflagach: Hohenstein IV A, Koenigstein IV B i Murnau VII A. Po uwolnieniu w maju 1945 wyjechał do Londynu (...).

Fragment biogramu gen. Tadeusza Kutrzeby, P. Stawecki, „Słownik biograficzny generałów Wojska Polskiego 1918-1939”, Warszawa 1994

Źródło

2

Tablica pamiątkowa, Zgorzelec, Wikipedia

Źródło

3

Sowiety wkroczyły. Nakazują ogólne wycofanie na Rumunię i Węgry najkrótszymi drogami. Z bolszewikami nie walczyć, chyba w razie natarcia z ich strony albo próby rozbrojenia oddziałów. Zadanie Warszawy i miast, które miały się bronić przed Niemcami – bez zmian. Miasta, do których podejść bolszewicy, powinny z nimi pertraktować w sprawie wyjścia garnizonów do Węgier lub Rumunii.

Dyrektywa ogólna marszałka Edwarda Rydza-Śmigłego, 17 września 1939

Źródło

4

Gdy transporty polskich lotników poczęły przybywać do Francji w końcu roku 1939 i w początkach roku 1940, w przejściowym obozie w Caussade zjawił się wysłany z dowództwa w Paryżu pułkownik Nazarkiewicz. (...) Ten sam dzielny pułkownik dowodził poprzednio transportem naszych lotników, opuszczających Rumunię na stateczku „St. Nicolaus”. I ja na tym statku płynąłem, więc poniższa informacja jest z pierwszego źródła. Przed zaokrętowaniem pułkownik Nazarkiewicz surowo rozkazał, by wszyscy zniszczyli lub wyrzucili mundury i wszelkie przedmioty, mogące zdradzić wojskowe pochodzenie. Ja sam pozbyłem się wtedy pamiątkowej odznaki pilota, tak zwanej „gapy”. Ale już następnego dnia pułkownik Nazarkiewicz wystąpił na pokładzie statku... w pełnej gali lotniczego munduru, nawet z jakimiś medalami na piersi!

B. Arct, „Powietrze pełne śmiechu,” Łódź 1970

Źródło

5

Polscy żołnierze – jeńcy wojenni konwojowani przez Armię Czerwoną do kolejowych punktów załadunku za granicą polsko-sowiecką, wrzesień 1939, Archiwum IPN

Jakie losy mogły czekać polskich żołnierzy po zakończonej klęską wojnie obronnej Polski w 1939 r.? Rozważ miejsca, do których mogli trafić, funkcje, które mogli lub musieli tam pełnić oraz warunki, w jakich się znaleźli. Jeśli znasz inne miejsca niż te wymienione w źródłach, również umieść je w tabeli.

MIEJSCA	FUNKCJE, KTÓRE MOGLI TAM PEŁNIĆ	WARUNKI, W JAKICH ŻYLI

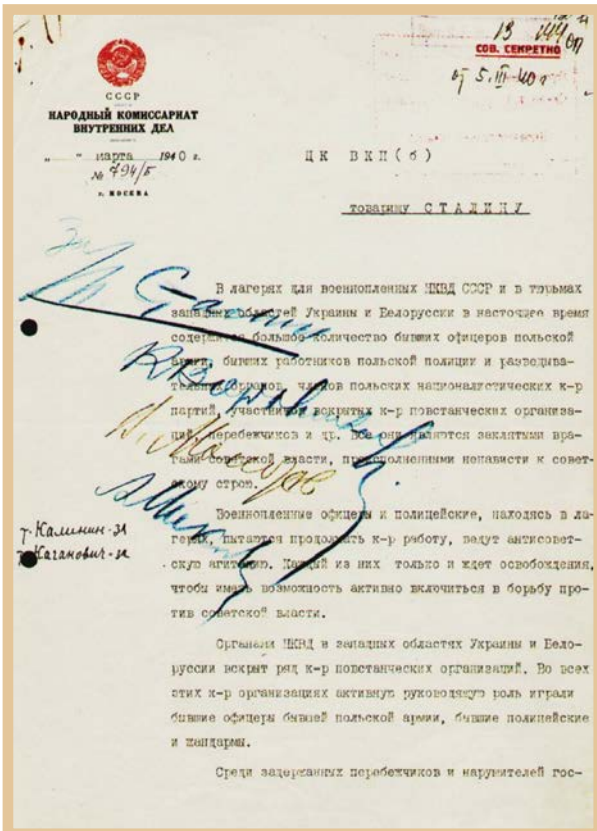
MIEJSCA INTERNOWANIA A MIEJSCA KAŻNI

ZADANIE 1.

Zapoznaj się z treścią źródeł i odpowiedz na pytania.

Źródło

1

KC WKP (b)
dla towarzysza STALINA

W obozach NKWD ZSRR dla jeńców wojennych i w więzieniach zachodnich obwodów Ukrainy i Białorusi w chwili obecnej przetrzymywana jest wielka liczba byłych oficerów armii polskiej, byłych pracowników polskiej policji i organów wywiadu, członków polskich nacjonalistycznych k-r [kontrewolucyjnych] partii, członków ujawnionych k-r organizacji powstańczych, zbiegów i in. Wszyscy oni są zawziętymi wrogami władzy sowieckiej, pełnymi nienawiści do ustroju sowieckiego.

Jeńcy wojenni, oficerowie i policjanci przebywając w obozach próbują kontynuować działalność k-r i prowadzą antyradziecką agitację. Każdy z nich tylko czeka na uwolnienie, aby mieć możliwość aktywnego włączenia się do walki przeciwko władzy radzieckiej.

Organy NKWD w zachodnich obwodach Ukrainy i Białorusi wykryły szereg k-r organizacji powstańczych. Aktywną rolę kierowniczą odgrywali w nich wszystkich byli oficerowie byłej polskiej armii, byli policjanci i żandarmi.

Wniosek Ławrentija Berii z akceptacją członków Politbiura WKP(b)
– podstawa decyzji katyńskiej z 5 marca 1940

Źródło

2

W Kozieleksu – według stanu na dzień 1 grudnia 1939 r. – **4727 osób**, w tym: 4 generałów, ok. 100 pułkowników i podpułkowników, ok. 300 majorów i ok. 1000 kapitanów i rotmistrzów. Mniej więcej połowę jeńców stanowili oficerowie rezerwy, wśród których było m.in. 21 profesorów, docentów i wykładowców szkół wyższych, ponad 300 lekarzy, kilkuset prawników, kilkuset inżynierów, kilkuset nauczycieli i wielu literatów, dziennikarzy i publicystów. Była tu też przetrzymywana jedyna w WP kobieta ppor. pilot Janina Lewandowska, córka gen. Józefa Dowbor-Muśnickiego, jak też prof. Stanisław Swianiewicz.

Fotos z filmu „Pojedynek”, fot. Jarosław Sosiński

W Starobielsku – według stanu na dzień 4 grudnia 1939 r. – **3907 osób**, w tym 9 generałów, 55 pułkowników, 127 podpułkowników, 230 majorów, ok. 1000 kapitanów i rotmistrzów, ok. 2450 poruczników i podporuczników, a ponadto ok. 50 cywilów. Prawie połowę więzionych stanowili oficerowie rezerwy: ponad 20 profesorów uczelni, cały bez wyjątku personel naukowy Instytutu Przewodności WP i prawie cały personel Instytutu Uzbrojenia WP, ok. 400 lekarzy, kilkuset prawników, kilkuset inżynierów, ok. 100 nauczycieli, ok. 600 lotników, wielu działaczy społecznych, kilkudziesięciu literatów i dziennikarzy.

W Ostaszkowie – według stanu z 1 grudnia 1939 r. – **5963 osób**, w tym 240 oficerów policji i żandarmerii oraz 775 podoficerów i 4924 szeregowych policji, 48 oficerów, 72 podoficerów i szeregowców WP oraz Korpusu Ochrony Pogranicza, 189 funkcjonariuszy Służby Więziennej, 9 agentów służb wywiadowczych (Oddziału II Sztabu Głównego WP), 5 duchownych, 35 osadników, 4 kupców, 4 byłych więźniów polskich, 5 pracowników sądownictwa, oraz 54 innych jeńców”.

Na podstawie katyn.ipn.gov.pl

Tabela dotycząca Zbrodni Katyńskiej

OBÓZ	MIEJSCA EGZEKUCJI	LOKALIZACJA WSPÓŁCZESNA
KOZIELSK	LAS KATYŃSKI	KATYŃ, OBWÓD SMOLEŃSKI, ROSJA
OSTASZKÓW	KALININ/TWER	MIEDNOJE, ROSJA
STAROBIELSK	CHARKÓW	PIATICHATKI, UKRAINA

1. Zdecyduj, które zdania w tabeli są prawdziwe, a które fałszywe:

STWIERDZENIA	PRAWDA	FAŁSZ
ROZKAZ DOTYCZYŁ UTWORZENIA OBOZÓW DLA POLSKICH JEŃCÓW WOJENNYCH		
WSZYSCY POLSCY OFICEROWIE ZOSTALI PRZEKAZANI STRONIE NIEMIECKIEJ		
SYSTEM OBOZÓW BYŁ KONTROLOWANY PRZEZ NKWD		
DZIAŁANIA ZSRR BYŁY ZGODNE Z MIĘDZYNARODOWYMI KONWENCJAMI DOTYCZĄCYMI JEŃCÓW WOJENNYCH		

2. W którym obozie przetrzymywano najwięcej przedstawicieli elit intelektualnych, a w którym członków służb policyjnych?

ZADANIE 2.

1. Podpisz na mapie nazwy obozów internowania i miejsc straceń. Wykorzystaj dane z tabelki oraz wiedzę pozaźródłową.

Mapa Europy z 1940 r.

2. Wpisz na mapie przy każdej nazwie obozu liczbę osób przetrzymywanych w grudniu 1939 r.:
- **Kozielsk – 4 727 osób**
 - **Starobielsk – 3 907 osób**
 - **Ostaszków – 5 963 osoby**
3. Zaznacz kolorem na mapie granicę Polski po 17 września 1939 r.
4. Na podstawie mapy i wiedzy geograficznej podaj, w jakich współczesnych państwach znajdują się dziś miejsca związane ze zbrodnią katyńską (Katyń, Miednoje, Charków).

MIEJSCA EGZEKUCJI	WSPÓŁCZESNE PAŃSTWA
KATYŃ	
MIEDNOJE	
CHARKÓW	

GODZIENNOŚĆ W SOWIECKICH OBOZACH JENIECKICH

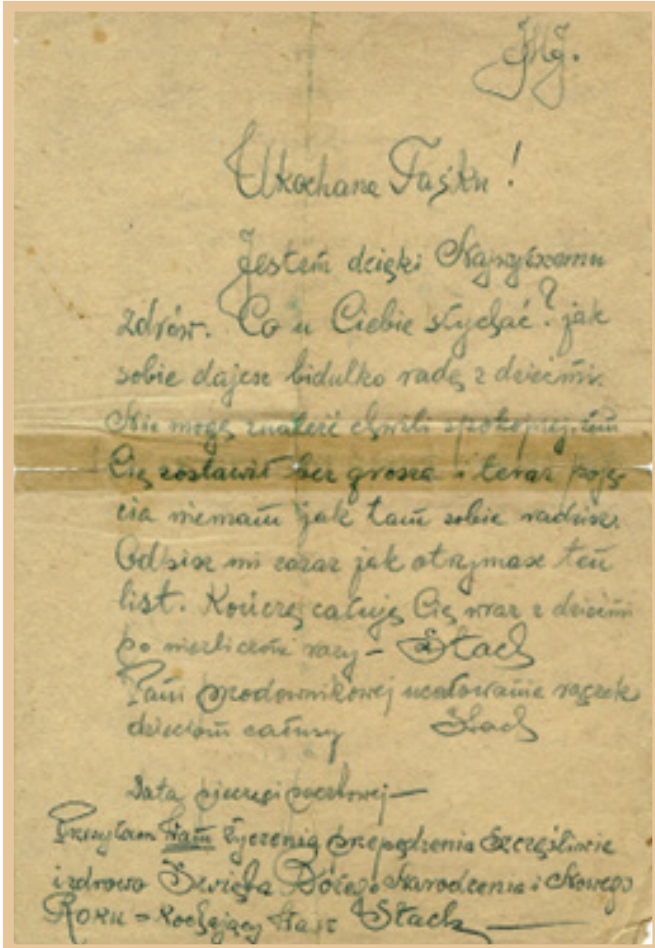
ZADANIE 1.

Źródło

1

Źródło

2

3 listopada 1939

Kozielsk, miasteczko obwodu Smoleńskiego. O 12-ej w nocy przyjazd. 7 km pieszo. Obóz duży. Po zarejestrowaniu się i łaźni przejście do 2-ej części obozu. Sala wielka, hałas, elektr. Wieczorem przeniesienie do lepszego pomieszczenia jako profesora razem z ofic. sztabowymi. Warunki dobre. Dr Zieliński chory. Mieszkam z 3 gen.

6 listopada 1939

Jest to klasztor były. Jedzenie dobre. Jest machorka, gorąca woda na herbatę. Oficerów przybywa. Znajomych coraz więcej.

19 listopada

Podobno zezwolono pisać raz na miesiąc 1 list do Kraju.

11 listopada 1939

Mróz. Cukier 1 kilo za 5 ruble. Podszycie skarpetek.

27 grudnia 1939

Konsylium szpitalne

Pamiętnik Stefana Pieńkowskiego, Kozielsk

List do żony Stanisława Jaroszewskiego z obozu w Ostaszkowie z grudnia 1939 r., zbiory Stowarzyszenia Katyń w Szczecinie

Fotos z filmu „Pojedynek”, fot. Robert Pałka

Źródło

5 listopada 1939

(...) Nabożeństwo o godz. 13. 1-sza zbiórka i 1 pluskwa. Fasowanie, cukier, herbata (...) machorka i zapałki.

8 listopada

2 święto w ZSRR. Strawa już gorsza. Wieczorem przedstawienie dzieci i kino.

31 marca 1940

Rano – zupa z kaszy. Obiad – zupa z kaszy i kukurydza. Odebrałem paczkę wyst[aną] 3.01.40 r. Ciepłe kałesony, koszula, szalik i skarpetki, torebka pierników.

Pamiętnik Bronisława Wajsa, Kozielsk

3

Źródło

18 października 1939

Na podwórzu zbiera się duża gromada miejscowych jeńców. Następuje rozpoznanie znajomych, sceny powitania i różne wykrzykniki. Rozpoznaje mnie Wojtek Burza i ja jego, bardzo ucieszyliśmy się. Dzielą nas na bloki i sale. Ja trafiam do (...) celi klasztornej niskiej i ponurej, która może pomieścić najwyżej 15 osób, a wcisnęli 35, trudno, może lepiej, ale o spaniu mowy nie ma. Warunki bytowania w nowym obozie znacznie lepsze o tyle, że będzie cieplej, gdyż budynki jakkolwiek bardzo zaniebane i zrujnowane są murowane. Izby nieduże mieszczą dość ludzi – opału na razie dają dość i pierwszy raz od chwili niewoli znajdujemy się w ciepłych, ale bardzo brudnych izbach, czujemy się jak w raj.

14 grudnia 1939

Wyznaczono mnie do pracy na stacji kol.[ejowej] do segregowania drzewa – praca bardzo ciężka i zimno dokucza.

Pamiętnik Tomasza Siwickiego, Kozielsk

4

Źródło

3. Obóz dla jeńców wojennych izoluje się ogrodzeniem z drutu kolczastego lub drewnianym albo kamiennym płotem, odpowiedniej wytrzymałości i wysokości (nie mniej niż 2,5 metra).

11. Pieniądze powyżej sumy dozwolonej w obozie i cenne przedmioty przyjmuje się na przechowanie, a jeńcom wydaje się pokwitowania (...).

13. Jeńców wojennych w stopniu szeregowych umieszcza się oddzielnie od stanu oficerskiego i osób zaliczonych do niego znajdujących się na ewidencji specjalnej.

15. Na terenie strefy obozowej dopuszcza się swobodne przemieszczanie się jeńców aż do sygnału pójścia spać.

18. Na jeńców nakłada się obowiązek prac związanych z potrzebami obozu i samoobsługą.

19. Kategorycznie zabrania się wykorzystywać jeńców do obsługi osobistej personelu obozu i do obsługi osobistej innych jeńców.

20. Zabrania się zamieszkiwać na terenie strefy obozu pracownikom obozu i warcie.

24. Obsługę medyczną jeńców prowadzi się na podstawie specjalnej instrukcji.

28. Wszystkie rzeczy wydane jeńcowi do osobistego użytku (odzież wierzchnia, bielizna, obuwie, art. pościelowe itp.) obowiązkowo wpisuje się na jego kartę (...)

32. Za zniszczenie sprzętu, urządzeń i za materialne ubytki jeńcy ponoszą odpowiedzialność materialną, dyscyplinarną albo karną.

38. Jeńcom wojennym zezwala się na:

- a) noszenie własnego umundurowania;
- b) przechowywanie i używanie art. żywnościowych, walizek, artykułów pościelowych, naczyń (misek, łyżek, kubków), szachów, warcabów i in. gier nie-hazardowych, książek, czasopism, gazet, papierosów, zapałek, art. krawieckich (igły, nici itp.), artykułów piśmiennych i przyborów toaletowych. (...)
- c) swobodne poruszanie się w strefie obozu i udział w zajęciach kulturalno-edukacyjnych i medyczno-sanitarnych (w czasie wolnym od pracy);
- d) zajmowanie się gimnastyką i innymi dyscyplinami sportowymi;
- e) korzystanie z osobistych pieniędzy w kwocie do 100 rubli miesięcznie, które można posiadać;

40. Jeńcom zezwala się na prowadzenie korespondencji.

41. Każdy jeńiec może wysłać i otrzymać jeden list w miesiącu.

61. Naczelnik i komisarz obozu mogą nakładać następujące kary:

- a) umieszczenie w karnym baraku na okres 1 miesiąca;
- b) umieszczenie na odwachu na okres do 20 dni;
- c) ograniczenie prawa do korespondencji na okres 2-óch miesięcy;
- d) ograniczenie w korzystaniu z pieniędzy osobistych na okres do 2-óch miesięcy.

66. Jeńcy skierowani na odwach siedzą w pomieszczeniach zamkniętych na zamek, bez wychodzenia do pracy. Od jeńców skierowanych na odwach odbiera się pasek, szelki, ostre przedmioty, tytoń i zapałki. Na odwachu zezwala się na czytanie książek, pism i gazet.

Uwaga: Awanturujący się jeńcy mogą być umieszczeni w pojedynczych pomieszczeniach.

NACZELNIK I ODDZIAŁU ZARZĄDU DS. JEŃCÓW WOJENNYCH (TISZCZKOW)

Tymczasowa instrukcja o porządku przetrzymywania jeńców wojennych w obozach NKWD – fragmenty

Jak relacje i opisy życia obozowego przedstawione w źródłach 1-4 potwierdzają lub podważają zapisy regulaminowe ze źródła 5? Uzupełnij tabelę.

WYBRANY ZAPIS Z REGULAMINU Źródło 5	PRZYKŁAD Z RELACJI Źródła 1-4	ZGODNOŚĆ	NIEZGODNOŚĆ	KRÓTKI KOMENTARZ (DLACZEGO?)

Fotos z filmu „Pojedynek”, fot. Jarosław Sosiński

ZADANIE 2.

Źródło

1

W więzieniach zachodnich obwodów Ukrainy i Białorusi przetrzymywanych jest ogółem **18 632** aresztowanych (wśród nich **10 685** Polaków), w tej liczbie:

byłych oficerów – **1207**

byłych policjantów, agentów wywiadu i żandarmów – **5141**

szpiegów i dywersantów – **347**

byłych obszarników, fabrykantów i urzędników – **465**

członków różnorodnych k[ontr]r[ewolucyjnych] i powstańczych organizacji i różnych k[ontr]r[ewolucyjnych] elementów – **5345**

uciekierów – **6127**

Biorąc pod uwagę, że wszyscy oni są zatwardziałymi, nierokującymi poprawy wrogami władzy radzieckiej, NKWD ZSRR uważa za niezbędne:

I. Polecieć NKWD ZSRR:

1) sprawy znajdujących się w obozach dla jeńców wojennych 14 700 osób, byłych polskich oficerów, urzędników, obszarników, policjantów, agentów wywiadu, żandarmów, osadników i służby więziennej,

2) jak też sprawy aresztowanych i znajdujących się w więzieniach w zachodnich obwodach Ukrainy i Białorusi 11 tys. osób (...)

– rozpatrzyć w trybie specjalnym, z zastosowaniem wobec nich najwyższego wymiaru kary – rozstrzelanie.

II. Sprawy rozpatrzyć bez wzywania aresztowanych i bez przedstawiania zarzutów, decyzji o zakończeniu śledztwa i aktu oskarżenia (...)

Decyzja Biura Politycznego WKP(b) o wymordowaniu obywateli polskich, w większości oficerów wziętych do niewoli we wrześniu 1939 r.

Jakie kategorie osób zostały wymienione w źródle 1 jako „nierokujące poprawy wrogowie władzy radzieckiej”? Co ten dobór kategorii pokazuje o sposobie postrzegania polskich jeńców przez władze ZSRR? Odpowiedz, odwołując się do konkretnych przykładów ze źródła.

Fotos z filmu „Pojedynki”, fot. Jarosław Sosiński

ZADANIE 3.

Źródło

1

Różaniec znaleziony podczas ekshumacji w Katyniu w 1943 r., Archiwum IPN

Jaką rolę mogły odgrywać przedmioty osobiste w życiu jeńców – zarówno w codzienności, jak i dla ich zdrowia psychicznego? Odwołaj się także do źródeł z poprzednich zadań.

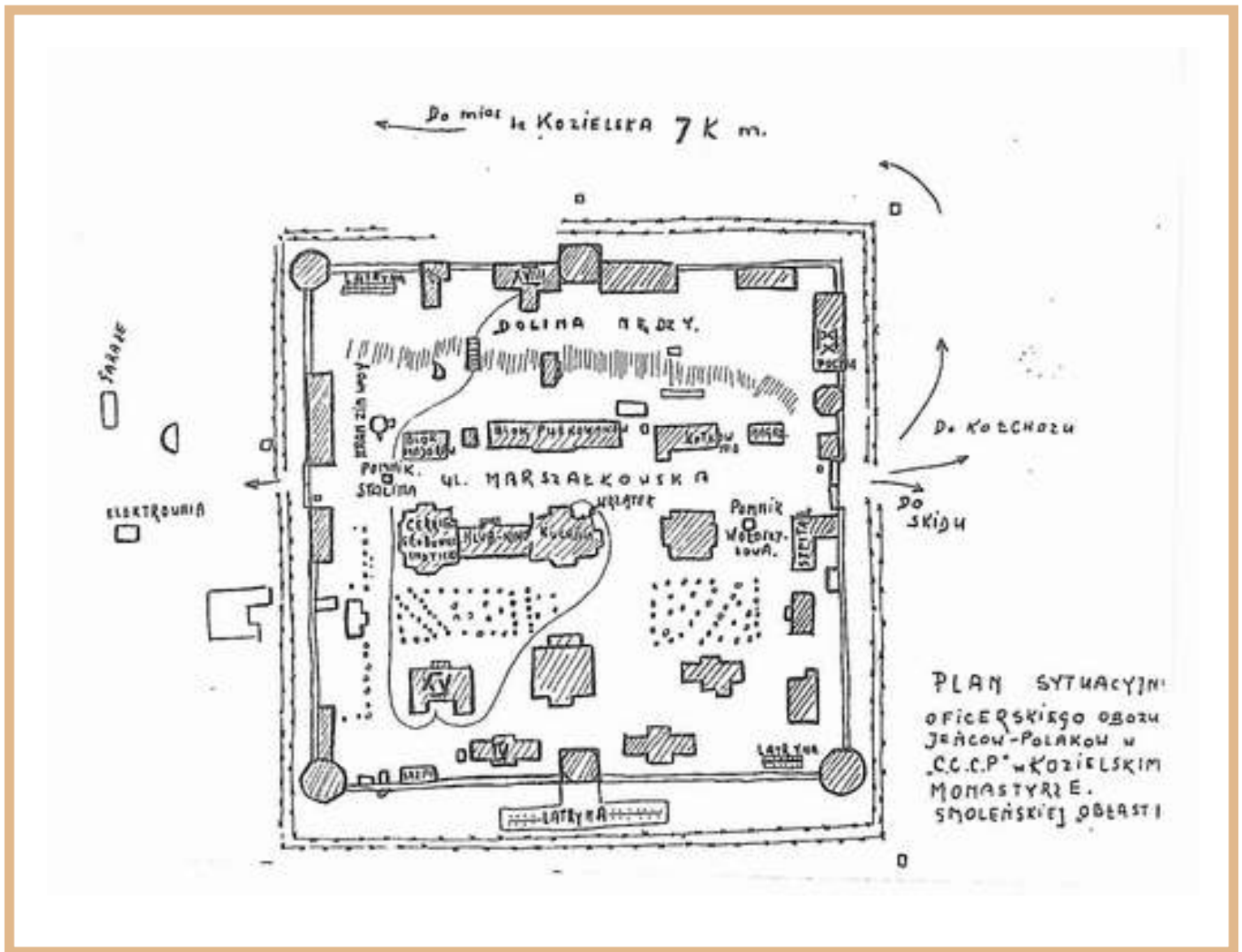

Fotos z filmu „Pojedynek”, fot. Jarosław Sosiński

ZADANIE 4.

Źródło

1

Plan obozu w Kozielecku sporządzony przez por. rez. inż. Stefana Bierzyńskiego i znaleziony w jego kieszeni podczas ekshumacji w 1943 r. katyn.ipn.gov.pl

Na podstawie planu obozu w Kozielecku wyjaśnij, jak nadawanie nazw poszczególnym miejscom mogło pomagać jeńcom oswoić przestrzeń obozu. W swojej odpowiedzi odwołaj się do przykładów nazw z planu. Weź pod uwagę, jak takie nazwy wpływały na jednostki, ale także poczucie wspólnoty.

SYLWETKI WYBRANYCH WIĘŹNIÓW

ZADANIE 1.

Zapoznaj się z treścią źródeł i odpowiedz na pytania oznaczone literami A, B i C.

Źródło

W odniesieniu do zbrodni katyńskiej pojawia się teoria, że była ona częściowo zemstą za klęskę bolszewików w 1920 r. Wielu oficerów zamordowanych w Katyniu walczyło w wojnie polsko-bolszewickiej. Sowieci wiedzieli o tym – w obozach jeńcy wypełniali ankiety z pytaniami o udział w wojnie 1920 r. Szacuje się, że ok. 20% ofiar Katynia to weterani tej wojny. Byli to nie tylko wojskowi, ale też lekarze, profesorowie, inżynierowie – elita II RP. Ich strata była ogromnym ciosem dla Polski.

Opracowanie na podstawie katyn.ipn.gov.pl

1

Źródło

Porucznik Jan Zienkiewicz (1897-1940)

Ochotnik wojny 1920 r., służył w 13 pułku ułanów. Po wojnie został lekarzem pediatrą, opublikował ponad 30 prac naukowych. Kierował zakładem leczniczym w Rabce. W 1939 r. trafił do obozu w Kozielsku, prowadził zapiski z życia obozowego. Rozstrzelany w Katyniu.

Opracowanie na podstawie strony katyn.ipn.gov.pl

2

Źródło

Pułkownik Karol Hauke Bosak (1888-1940)

Urodził się w Warszawie, studiował inżynierię lądową w Rydze. W czasie I wojny światowej służył w armii carskiej, a od 1917 r. w polskim I Korpusie Wschodnim. W 1919 r. wstąpił do Wojska Polskiego, walczył na froncie litewsko-białoruskim. Za odwagę w wojnie 1920 r. otrzymał Order Virtuti Militari. Po wojnie ukończył Wyższą Szkołę Wojenną, pełnił wysokie funkcje w sztabie WP i dowodził pułkami artylerii. W kampanii wrześniowej był szefem sztabu grupy „Włodzimierz”. Po 17 września 1939 r. trafił do obozu w Starobielsku. Zamordowany w Charkowie w 1940 r.

Opracowanie na podstawie strony katyn.ipn.gov.pl

Pułkownik Karol Hauke Bosak z rodziną, nasi-bliscy.federacja-katyn.org.pl

3

Źródło

Major Eugeniusz Sylwester Budzyński (1893-1940)

Lekarz, weteran wojny polsko-bolszewickiej. Po studiach medycznych służył w Legionach Polskich, a w 1920 r. jako ordynator w szpitalach polowych. Po wojnie organizował służbę zdrowia w Wilnie, później był naczelnym lekarzem uzdrowiska w Busku-Zdroju. W 1939 r. trafił do obozu w Kozielsku. Zamordowany w Katyniu w 1940 r.

Opracowanie na podstawie strony katyn.ipn.gov.pl

Eugeniusz Sylwester Budzyński, zbiory Muzeum Katyńskiego

4

Źródło

Stanisław Urban (1907-1940)

Wioślarz, uczestnik igrzysk olimpijskich w Amsterdamie (1928) i w Los Angeles (1932), gdzie wywalczył brązowy medal. Mistrz Polski (1933), dwukrotny wicemistrz i kilkakrotny brązowy medalista. Uczestnik wojny obronnej we wrześniu 1939 r. Osadzony w obozie w Kozielsku, zginął w Katyniu.

Opracowanie na podstawie strony olimpijski.pl

Stanisław Urban w Los Angeles w 1932 r., Wikipedia

A. Jakie zawody wykonywali walczący w wojnie 1920 r.?

B. Co łączy losy Jana Zienkiewicza, Karola Hauke-Bosaka i Eugeniusza Budzyńskiego? Dlaczego ich śmierć miała znaczenie dla funkcjonowania państwa polskiego?

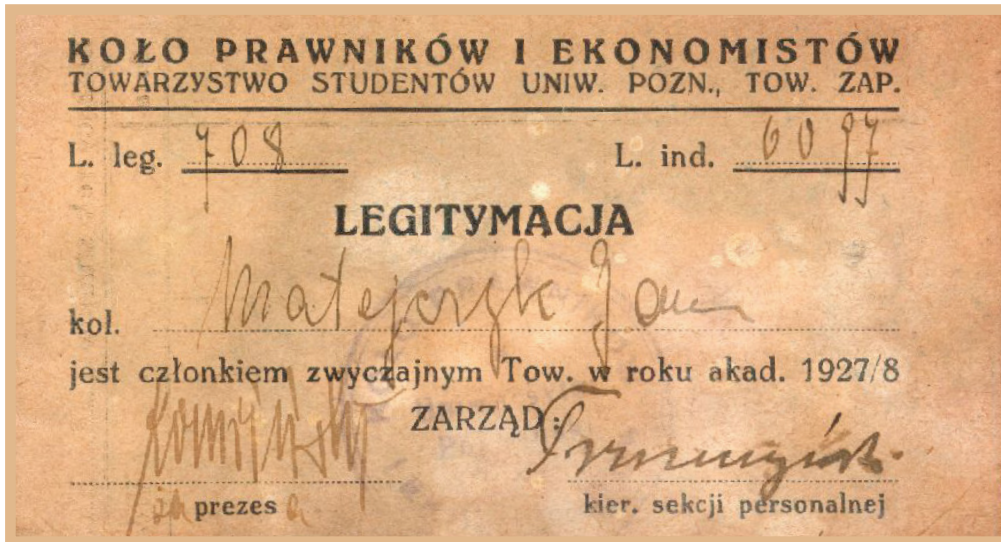
C. Jak zbrodnia katyńska wpłynęła na losy powojennej Polski?

ZADANIE 2.

Przeczytaj opisy i zapoznaj się ze źródłami. Wpisując odpowiedni numer źródła w kratkę, dopasuj biogramy osób do dokumentów, które do nich należały. Następnie określ rodzaj źródła (np. kalendarz, rysunek, dokument urzędowy) i podaj jego funkcję w kontekście historycznym – czyli do czego służyło w czasie, gdy powstało, oraz jakie informacje przekazuje o życiu, działalności lub losach osoby, której dotyczy.

Źródło

1

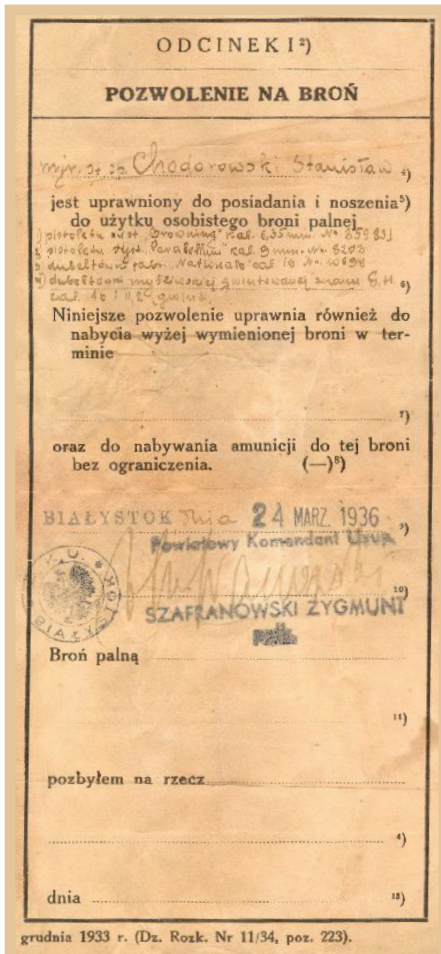
Dokument z dołów śmierci, katyn.ipn.gov.pl

Źródło

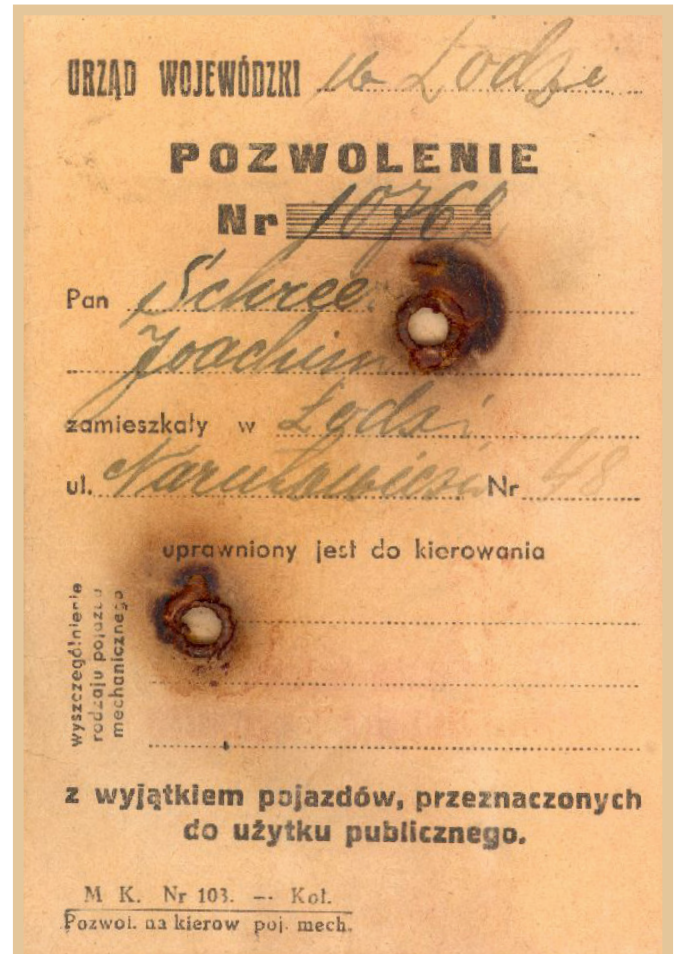
2

Źródło

3

Dokument z dołów śmierci, katyn.ipn.gov.pl

Dokument z dołów śmierci, katyn.ipn.gov.pl

Stanisław Chodorowski – urodzony 16 grudnia 1887 r. w Kiszyniowie. Był oficerem Wojska Polskiego, wcześniej służył w armii rosyjskiej i rumuńskiej, a od 1918 r. w WP, gdzie pełnił funkcje dowódcze i sztabowe, awansując do stopnia majora. Przed wojną mieszkał w Białymstoku.

Jan Alfons Matejczyk – urodzony 21 lipca 1904 r. w Bytomiu. W 1929 r. ukończył studia z tytułem magistra praw. Należał do Związku Oficerów Rezerwy. W sierpniu 1928 r. został powołany do służby wojskowej. Przed wojną mieszkał w Chorzowie przy ul. Stanowej 4, gdzie pełnił funkcję sędziego grodzkiego i zastępcy kierownika Sądu Pracy.

Joachim Schreer – urodzony 1913 w Łodzi. Był absolwentem Gimnazjum Męskiego Zgromadzenia Kupców i Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii, grał w piłkę nożną w klubie „Widzew”. W 1937 r. mianowany podporucznikiem rezerwy piechoty, przed wojną mieszkał w Łodzi i został zmobilizowany do służby wojskowej w 1939 r.

Fotos z filmu „Pojedynek”, fot. Jarosław Sosiński

ZADANIE 3.

Zapoznaj się z treścią źródeł i wykonaj polecenia oznaczone literami A i B.

Źródło

1

Kwiecień		Maj	
N		Mian	
Par		Pon	14-20
8	rubier - herbata	15	drzewo zielone
9	Wieniec do Dany	16	Hajz i Gwiazda odjeżdża
10	6/6 Normyff	17	galeria
11	kapieł	18	rubier i herbata
12	galeria	19	
13		20	
15		16	

Kalendarz Zbigniewa Cichobłazińskiego, katyn.ipn.gov.pl

Zbigniew Cichobłaziński

Urodził się 11 września 1912 r. w Żurawicy pod Przemyślem. W obozie we własnoręcznie wykonanym kalendarzyku pod datą 18 kwietnia 1940 r. (ostatni zapis) odnotował zakupy (?) w obozowym sklepiku, a 19 lub 20, na podstawie „listy wywózkowej” 035/3, wysłano go do Katynia.

- A. Porównaj informacje zawarte w kalendarzu z rysunkiem cerkwi. Jak oba źródła ukazują życie i przeżycia więźniów obozu? Wskaż podobieństwa i różnice.

	KARTKA Z KALENDARZA	RYSUNEK
RÓŻNICE		
PODOBIEŃSTWA		

- B. „Prowadzenie kalendarza w obozie było formą walki o zachowanie człowieczeństwa”. Rozważ tę myśl, odwołując się do przedstawionych źródeł i wiedzy historycznej.

ZADANIE 4.

Po przeczytaniu tekstu zdecyduj, czy zdania są prawdziwe czy fałszywe.

Źródło

1

Duchowni różnych wyznań, którzy znaleźli się w sowieckich obozach jenieckich, w większości nosili mundury – byli to zawodowi kapelani wojskowi lub kapelani rezerwy, którzy zostali powołani jeszcze wiosną 1939 r. – a w momencie zatrzymania nie musieli mieć na sobie wyraźnych dystynkcji kapłańskich. Zresztą na początku dla Sowieców nie miało to nawet większego znaczenia – w końcu oficer to oficer. (...) Jednak już w obozach Sowieci starali się wyszukiwać oficerów kapłanów. Zdawali sobie sprawę z tego, że ci duchowni mogą organizować życie religijne, a zatem podnosić morale oficerów i utrzymywać zachowanie polskiej tożsamości, czego Sowieci sobie – oględnie mówiąc – nie życzyli.

Fragmenty wypowiedzi dr hab. Patryka Pleskota z wywiadu dla PAP z 01.04.2020

STWIERDZENIA	PRAWDA	FAŁSZ
DUCHOWNI W OBOZACH SOWIECKICH ZAWSZE NOSILI WIDOCZNE OZNAKI KAPŁAŃSKIE		
WIĘKSZOŚĆ DUCHOWNYCH W OBOZACH BYŁA ZAWODOWYMI KAPELANAMI WOJSKOWYMI LUB KAPELANAMI REZERWY		
POCZĄTKOWO DLA SOWIECÓW NIE MIAŁO ZNACZENIA, CZY OFICER BYŁ DUCHOWNYM		
SOWIECI OBAWIALI SIĘ, ŻE DUCHOWNI MOGĄ PODNOSIĆ MORALE OFICERÓW I WZMACNIAĆ POLSKĄ TOŻSAMOŚĆ		

Fotos z filmu „Pojedynek”, fot. Jarosław Sosiński

JANINA LEWANDOWSKA

ZADANIE 1.

Poniżej znajdują się materiały ikonograficzne na temat ojca Janiny Lewandowskiej. Zapoznaj się z nimi i napisz, kim był Józef Dowbor-Muśnicki i jaki wpływ mogła mieć jego przeszłość na wychowanie Janiny.

Źródło

1

Józef Dowbor-Muśnicki, 1920 r., Polona

Źródło

2

Józef Dowbor-Muśnicki (siedzi pośrodku) dowódca I Korpusu Polskiego w Rosji, 1918 r., Wikipedia

Źródło

4

Dnia 30-go października (niedziela) 1938 r.
 W rocznicę pogrzebu
DOWÓDCY
ŻOŁNIERZY NARODU POLSKIEGO
 zrzeszonych w I Polskim Korpusie
 ś. p. Generała Broni
Józefa Dowbor-Muśnickiego
 odbędą się w Wilnie
UROCZYSTOŚCI ŻAŁOBNE
 ku czci Generała oraz zmarłych i poległych
 w walce o Wolność Ojczyzny — Oficerów,
 Podoficerów i Szeregowców.

PROGRAM:
 Godz. 9 rano — Uroczysta Msza św. żałobna w kaplicy N. M. P.
 w Ostrej - Bramie.
 Godz. 10 rano — Zawieszenie wotum Dowborczyków przy obrazie N.M.P.
 Ostrolenimskiej.
 Godz. 10.30 — Przemarsz do Sali Śniadeckich U.S.B.
 Godz. 11 — Akademia uroczysta w Sali Śniadeckich U.S.B.

Na ten obchód świadczący o przywiązaniu Polaków do
 tradycji Narodowego Wojska Polskiego.

Zapraszają:
 Stowarzyszenie Dowborczyków — „Ku Chwałce Ojczyzny”
 Polska Akademicka Korporacja — „Januszyk i Janina”
 Stowarzyszenie Gimnazjalne — „Sokół”

Źródło

3

Generał Józef Dowbor-Muśnicki podczas wizyty Józefa Piłsudskiego w Poznaniu, 1919 r., Polona

Ogłoszenie dotyczące obchodów pierwszej rocznicy pogrzebu Józefa Dowbora-Muśnickiego, Wilno, 1938 r., Polona

ZADANIE 2.

Ułóż chronologicznie fakty z życia Janiny Lewandowskiej, wpisując numery z lewej strony tabeli, a następnie dopasuj do niektórych z nich zdjęcia źródłowe, wpisując odpowiednią cyfrę.

CHRONOLOGIA	FAKTY	ZDJĘCIA
	PO UKOŃCZENIU STUDIÓW SPORADYCZNIE WYSTĘPOWAŁA NA SCENIE POD PSEUDONIMEM	
	POD KONIEC LAT 30. ZAINTERESOWAŁA SIĘ LOTNICTWEM I UKOŃCZYŁA KURSY SPADOCHRONOWE I SZYBOWCOWE NA POZNAŃSKIM LOTNISKU	
	22 WRZEŚNIA 1939 R. TRAFIŁA DO NIEWOLI SOWIECKIEJ, NAJPIERW PRZEBYWAŁA W OBOZIE W OSTASZKOWIE, A NASTĘPNIE W KOZIELSKU	
	W DNIU SWOICH 32. URODZIN ZOSTAŁA ZAMORDOWANA, A NASTĘPNIE POGRZEBANA W JEDNEJ ZE ZBIOROWYCH MOGIŁ W KATYŃSKIM LESIE	
	PO LICZNYCH PRZEPROWADZKACH 10-LETNIA JANINA ZAMIESZKAŁA Z RODZINĄ W LUSOWIE POD POZNANIEM	
	W CZERWCU 1939 R. WZIĘŁA ŚLUB Z INSTRUKTOREM PILOTAŻU MIECZYŚLAWEM LEWANDOWSKIM	
	PO ZDANIU MATURY PODJĘŁA STUDIA W PAŃSTWOWYM KONSERWATORIUM MUZYCZNYM W POZNANIU	
	URODZIŁA SIĘ 22 KWIETNIA 1908 R. W CHARKOWIE	
	W SIERPNIU 1939 R. DOSTAŁA POWOŁANIE DO SŁUŻBY W 3 PUŁKU WOJSKOWEGO LOTNICTWA, KTÓRY STACJONOWAŁ POD POZNANIEM	

Julia Pietrucha w roli Janiny Lewandowskiej w filmie „Pojedynek”, fot. Jarosław Sosiński

Źródło

1

Cerkiew na terenie obozu w Kozielsku, www.przystanekhistoria.pl

Źródło

4

Janina Lewandowska, Wikipedia

Źródło

2

Ślub Janiny i Mieczysława Lewandowskich, 1939 r.,
Muzeum Powstańców Wielkopolskich w Lusowie

Źródło

3

Pałac w Lusowie, Muzeum Powstańców Wielkopolskich w Lusowie, muzeumlusowo.pl

Źródło

5

Fotografia Janiny Dowbor-Muśnickiej podpisana jej scenicznym pseudonimem,
Muzeum Powstańców Wielkopolskich w Lusowie

ZADANIE 3.

Poniżej znajdziesz fragmenty pamiętników więźniów Kozielska i relację na temat pobytu Janiny Lewandowskiej w obozie w Kozielsku. Przeczytaj je, a następnie wypisz trzy cechy, które najlepiej ją opisują.

Wczoraj była u nas po obiedzie lotniczka. Zaprosiłem ją. Przyjęliśmy ją kawą. Cukrem i chlebem. (...)

Włodzimierz Wajda, Pamiętnik, www.katyn.ipn.gov.pl

Jest tu w obozie lotniczka. Dzielna kobieta. Już czwarty miesiąc znosi z nami wszelkie trudy i niewygody niewoli.

mjr Kazimierz Szczekowski, Pamiętnik, www.katyn.ipn.gov.pl

Tak się złożyło, że kolega mojego ojca Legionów w 1939 r. był internowany jako podoficer i trafił do Kozielska. (...) Odnalazł mojego ojca i opowiadał, że w Kozielsku była razem z nimi jedna kobieta, pilot. Mówił, że była to osoba niezwykła, wszystkim pomagała, podnosiła na duchu, że nazywali ją „Matką Boską Kozielską”.

Maria Nurowska, autorka książki „Pamiętnik znaleziony w Katyniu”, www.dzieje.pl

1. _____ 2. _____ 3. _____

ZADANIE 4.

Przyjrzyj się zdjęciu rodzinnego nagrobka Dowbor-Muśnickich na cmentarzu w Lusowie, a także zdjęciu monety „Katyń Palmiry 1940”, którą wydał NBP. Jak sądzisz, kim dla Janiny Lewandowskiej była Agnieszka Dowbor-Muśnicka? Jak potoczyło się jej życie?

Źródło

1 Źródło

2

Fragment nagrobka rodzinnego Dowbor-Muśnickich na cmentarzu w Lusowie, Wikipedia

Zdjęcie monety „1940. Katyń-Palmiry”, Muzeum Zamkowe w Sandomierzu

Przeczytaj biogram Agnieszki Dowbor-Muśnickiej, by sprawdzić swoją odpowiedź. Zaproponuj szkolny projekt, który będzie dotyczył sióstr Dowbor-Muśnickich.

Agnieszka Dowbor-Muśnicka

ps. „Gusia” 1919-1940

Najmłodsza córka Antoniny i Józefa Dowbor-Muśnickich. Ukończyła gimnazjum im. Generałowej Zamoyskiej w Poznaniu. Podczas II wojny światowej działaczka konspiracyjnej Organizacji Wojskowej „Wilki”. W kwietniu 1940 r. została aresztowana, osadzona w więzieniu na Pawiaku. Po brutalnym śledztwie skazano ją na śmierć. Została rozstrzelana w czerwcu 1940 r. w Palmirach.

Agnieszka Dowbor-Muśnicka, Wikipedia

CI, KTÓRZY OCALELI

ZADANIE 1.

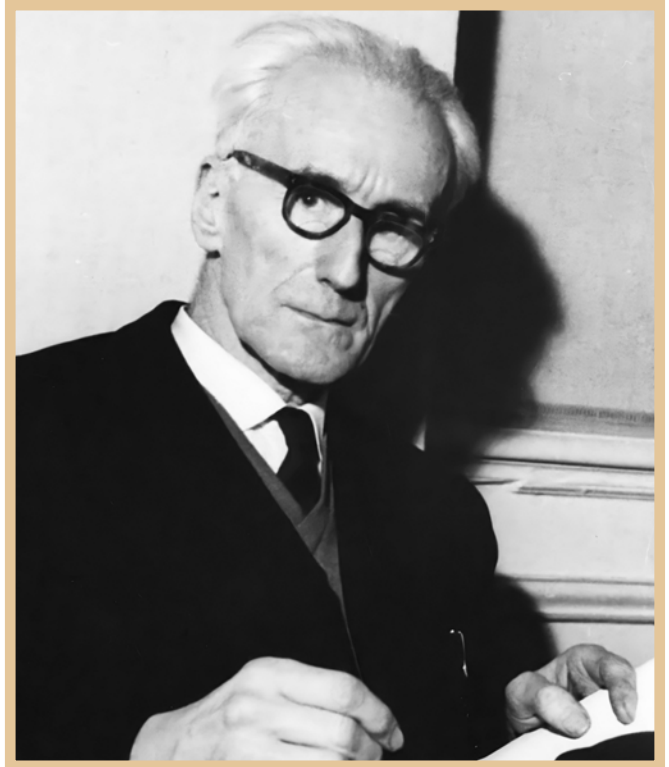
Spójrz na fotografie czterech więźniów obozów w Kozielsku i Starobielsku, którzy przeżyli i przeczytaj ich biogramy, by wykonać polecenia A i B.

Fot. 1

Zdzisław Peszkowski, Mariusz Kubik / Wikimedia Commons

Fot. 2

Józef Czapski, domena publiczna

Fot. 3

Stanisław Swianiewicz, Centralne Archiwum Wojskowe / domena publiczna

Fot. 4

Zygmunt Berling, Centralne Archiwum Wojskowe / domena publiczna

PROFESOR

Urodzony w Dyneburgu w 1899 r. Profesor prawa, podporucznik Wojska Polskiego, ekonomista, sowietolog. Pod koniec września 1939 r. został wzięty przez Sowieców do niewoli, od 2 listopada był więziony w obozie w Kozielsku. Pod koniec kwietnia 1940 r. został przewieziony z innymi oficerami z obozu do stacji Gniezdowo, skąd Sowieci transportowali Polaków na miejsce kaźni w lesie katyńskim. Sam w ostatniej chwili został wyłączony z tego transportu. Przez szparę w wagonie zdołał zaobserwować kolegów wywożonych w nieznanym kierunku busami o zamalowanych szybach. Podany przez Sowieców śledztwu i dwukrotnie więziony, ostatecznie uwolniony w 1942 r. dzięki zabiegom polskich dyplomatów. Złożył polskim władzom dwa raporty dotyczące polskich oficerów z obozu w Kozielsku. Ewakuowany z ZSRR do Teheranu, pracował w strukturach polskiego rządu najpierw w Jerozolimie, a potem w Londynie. Po wojnie pozostał w stolicy Anglii i podjął pracę naukową. W latach 1951 i 1952 zeznawał przed komisją kongresu USA badającą sprawę zbrodni katyńskiej. W 1976 r. opublikował w Paryżu wspomnienia *W cieniu Katynia*. Polskę odwiedził dopiero w 1990 r. przy okazji uroczystości rodzinnej. Zmarł w 1997 r. w Chislehursts koło Londynu.

Opracowanie własne na podstawie Wikipedii

ARTYSTA

Urodzony w 1896 r. w Pradze. Malarz i pisarz, major Wojska Polskiego, kawaler Orderu Virtuti Militari za udział w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 r. Studiował na warszawskiej, a następnie krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych. W malarstwie przedstawił kapizmu (koloryzmu). We wrześniu 1939 r. zmobilizowany, pod koniec września został wzięty do sowieckiej niewoli. Więziony w Starobielsku, Pawliszczew Borze i Griazowcu, został zwolniony na mocy układu Sikorski-Majski (1941). Walczył w Armii Andersa, gdzie do 1942 r. zajmował się poszukiwaniem oficerów polskich w ZSRR, wówczas jeszcze uznanych za zaginionych. Po wojnie mieszkał w Paryżu. Jako delegat Rządu RP na uchodźstwie uczestniczył w międzynarodowej komisji badającej zbrodnię katyńską. Współtworzył paryską „Kulturę”. Doświadczenia z pobytu w ZSRR opisał w tekstach *Wspomnienia starobielskie i Na nieludzkiej ziemi*. Zmarł w 1993 r. w Maisons Lafitte koło Paryża.

Opracowanie własne na podstawie Wikipedii

GENERAL

Urodzony w 1896 r. w Limanowej, podpułkownik Wojska Polskiego, studiował prawo. W styczniu 1939 r. awansowany do stopnia pułkownika, pół roku później został w niejasnych okolicznościach przeniesiony w stan spoczynku. We wrześniu 1939 r. nie został zmobilizowany. 4 października aresztowany w Wilnie przez Sowieców, został osadzony w obozie jenieckim w Starobielsku. Tam zdecydował się na współpracę z sowiecką służbą bezpieczeństwa (NKWD). W 1940 r., po likwidacji obozu w Starobielsku, został przewieziony do obozu w Pawliszczew Borze, a następnie w Griazowcu. Przyjął obywatelstwo ZSRR i w listopadzie 1940 r. pod Moskwą brał udział w selekcji polskich oficerów do Armii Czerwonej. Służył w Armii Andersa, lecz zamiast ewakuować się z nią do Iranu, pozostał w ZSRR, co zostało uznane za dezercję. W ZSRR, awansowany przez Stalina do stopnia generała, tworzył kontrolowaną przez Sowieców 1 Dywizję Piechoty im. Tadeusza Kościuszki, złożoną z deportowanych Polaków, dla których zabrakło miejsca w szeregach Armii Andersa. W październiku 1943 r. dowodził bitwą pod Lenino. W marcu 1944 r. został mianowany dowódcą 1 Armii Polskiej w ZSRR. W kwietniu podczas uroczystości żałobnych w Katyniu odpowiedzialnością za zbrodnię obarczył Niemców. We wrześniu 1944 r. odwołany z dowództwa przez Stalina. Po wojnie organizował Akademię Sztabu Generalnego, a następnie pełnił funkcje państwowe, m.in. podsekretarza stanu w Ministerstwie Rolnictwa PRL. Zmarł w Warszawie w 1980 r.

Opracowanie własne na podstawie Wikipedii

KSIĄDZ

Urodzony w 1918 r. w Sanoku. Harcmistrz, podchorąży kawalerii Wojska Polskiego. We wrześniu 1939 r. dowodził plutonem pułku. 20 września wzięty do niewoli sowieckiej, od listopada 1939 r. był więziony w obozie w Kozielsku. W maju 1940 r., w ostatnim transporcie jeńców, został wywieziony do Pawliszczew Boru, a stamtąd w czerwcu do Griazowca. Zwolniony na mocy układu Sikorski-Majski, wstąpił w szeregi Armii Andersa, gdzie został awansowany do stopnia rotmistrza. Po wojnie studiował na Uniwersytecie Oksfordzkim i na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie. Ostatecznie ukończył Polskie Seminarium Duchowne na Uniwersytecie Wisconsin w Detroit. W 1954 r. został wyświęcony na księdza. Do Polski wrócił w 1989 roku. Posługiwał jako kapelan Rodzin Katyńskich i naczelny kapelan Związku Harcerstwa Polskiego. Zmarł w Warszawie w 2007 r.

Opracowanie własne na podstawie Wikipedii

- A. Dopasuj biogramy do twarzy i nazwisk, wpisując nad fotografiami tytuły właściwych biogramów.
- B. Korzystając z informacji w biogramach, zdecyduj, czy poniższe stwierdzenia są prawdziwe, czy fałszywe.

STWIERDZENIA	PRAWDA	FAŁSZ
WIĘKSZOŚĆ OPISANYCH POWYŻEJ WIĘZNIÓW SOWIECKICH OBOZÓW JENIECKICH NIE ZDECYDOWAŁA SIĘ NA POWRÓT DO POLSKI RZĄDZONEJ PRZEZ KOMUNISTÓW PODPORZĄDKOWANYCH ZSRR		
W POLSCE ZALEŻNEJ OD ZSRR BEZPIECZNY BYŁ TYLKO TEN SPOŚRÓD WYŻEJ OPISANYCH JEŃCÓW, KTÓRY PODJĄŁ WSPÓŁPRACĘ Z SOWIETAMI		
NAOCZNA WIEDZA O ODPOWIEDZIALNOŚCI ZSRR ZA ZBRODNIĘ KATYŃSKĄ BYŁA NIEBEZPIECZNA W ZALEŻNEJ OD ZSRR POWOJENNEJ POLSCE		
SPOŚRÓD JEŃCÓW KOZIELSKA I STAROBIELSKA OCALELI JEDYNI CI, KTÓRZY PODJĘLI WSPÓŁPRACĘ Z SOWIETAMI		
DWÓCH SPOŚRÓD OPISANYCH WYŻEJ JEŃCÓW URZĘDOWO ZAJMOWAŁO SIĘ WYJAŚNIANIEM ZBRODNI KATYŃSKIEJ		
JEDEN Z OPISANYCH WYŻEJ JEŃCÓW PUBLICZNIE OBCIĄŻYŁ NIEMCÓW ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ ZA ZBRODNIĘ KATYŃSKĄ		

ZADANIE 2.

Przeczytaj relacje byłych jeńców Kozielska i Starobielska, których biogramy zostały przedstawione w poprzednim zadaniu i wykonaj polecenia A i B.

Źródło

1

Przyjął mnie jakiś nowy pułkownik NKWD. (...) – Władza zdecydowała, że zasługujecie na nasze zaufanie, ponieważ wasze zachowanie daje gwarancję, iż jesteście uczciwym człowiekiem. (...) My was przerzucimy na tereny okupowane przez Niemców. Tam zorganizujecie sobie sieć wywiadowczą i będziecie nam przekazywać wiadomości o ruchach wojsk, transportach, składach, garnizonach. (...) My z wami zawrzemy umowę i podpiszecie nam odpowiednie zobowiązanie. Zgodziłem się. Rozumiałem, że jest to próba i warunek zaufania.

Źródło

2

Wokoło miałem wielu mądrych ludzi i ja też chciałem zmartwić. Więc szukałem kogoś, kto mógłby mnie uczyć języków obcych i innych rzeczy. W tym celu zrobiłem taką sitwę, było nas kilku kolegów, harcerzy. Poszedłem do bolszewików i powiedziałem, że mogę wykonywać najgorszą pracę. A najgorsze było mycie podłogi w kuchni i „jadalni”. Dzięki temu mieliśmy cały dzień wolny i mogliśmy się uczyć, ponieważ sprzątanie odbywało się dopiero wieczorem. Na dodatek zawsze coś podkradaliśmy z tej kuchni. Każdy z profesorów, który przekazywał nam wiedzę, zawsze coś od nas dostawał. A dodatkowe zapasy były na wagę złota, pomagały przetrwać.

Źródło

3

Za chwilę stanęliśmy przy pustym wagonie więziennym, z którego jeńcy byli już wyładowani. Pułkownik kazał mi tam wejść i zająć miejsce w jednym z przedziałów. (...) Pod sufitem zauważyłem otwór, przez który można było zobaczyć, co się dzieje na zewnątrz. Spróbowałem więc wleźć na górną półkę przeznaczoną na rzeczy, udając, że tam właśnie chcę się wyciągnąć na odpoczynek po całonocnej podróży. (...) Plac był gęsto obstawiony kordonem wojsk NKWD z bagnietem na broń. (...) Z drogi wjechał na plac zwykły pasażerski autobus (...). Okna były zasmarowane wapnem. Pojemność autobusu była około 30 osób, wejście dla pasażerów od tyłu. Powstawało pytanie, jaki był cel zasmarowania okien tego niedużego autobusu. Autobus podjechał tyłem do sąsiedniego wagonu, tak że jeńcy mogli wchodzić bezpośrednio ze stopni wagonu (...). Po pół godziny autobus wracał, aby zabrać następną partię. Wynikało stąd, że miejsce, dokąd wieziono jeńców, nie było daleko. Powstawało pytanie, jaki był sens używania tej skomplikowanej transportowej procedury, zamiast zarządzenia pieszego marszu, jak to bywało przy poprzednich transportach?.

Źródło

4

Wśród jadących w moim wagonie był porucznik Ralski, (...) prof. Uniwersytetu Poznańskiego, przyrodnik. Przez szereg lat pisał on o trawach polskich, żmudnie zbierał materiały; wielka praca na ukończeniu, suma długich lat precyzyjnych badań naukowych, które na spółkę prowadził, została tam na miejscu wraz z wszystkimi materiałami zniszczona. (...) Nawet podczas podróży do Starobielska, kiedy wieziono nas przez zaśnieżone stopy ukraińskie, kiedy zmarznięci i głodni nie wiedzieliśmy, dokąd nas wiozą, Ralski z całą namiętnością uczonego przyglądał się stepom, badyłom traw sterczących spod śniegu. Ten najlepszy Polak, najczulszy mąż i ojciec przyznawał mi się wówczas, z pewnym jakby wstydem, że trawy te wzbudzają w nim takie zainteresowanie, że jest w stanie nie tylko oderwać się od aktualnej rzeczywistości, ale jeszcze odczuwać głęboką radość, patrząc na nieznane stopy, które zawsze marzył poznać. (...) W Starobielsku zaczął pisać książkę o łąkach i lasach i jeszcze w kwietniu 1940 r., parę dni przed wywiezieniem go w nieznanym kierunku, pokazywał mi z rozjaśnioną twarzą listki i trawki, które zaczynały rosnąć w obozie, opowiadał mi o ich cechach i właściwościach.

- A. Korzystając z informacji zawartych w biogramach z poprzedniego zadania, dopasuj cytaty do źródeł.
- a) J. Czapski, „Wspomnienia starobielskie” (w:) „Na nieludzkiej ziemi”, Kraków 2017
- b) Z. Berling, „Wspomnienia. Z łagrów do Andersa”, Warszawa 1990
- c) P. Wiejak (oprac.), „Tęsknota za Polską zwycięską – relacja ks. Zdzisława Peszkowskiego”, „Pamięć.pl”, kwiecień 2014
- d) S. Swianiewicz, „W cieniu Katynia”, Paryż 1976

Źródło 1	Źródło 2	Źródło 3	Źródło 4

- B. Na podstawie przywołanych wspomnień podaj przykłady prób osławiania warunków niewoli.

ZBRODNI KATYŃSKA

ZADANIE 1.

Kalendarium zbrodni katyńskiej

17 WRZEŚNIA 1939 → AGRESJA ZSRR NA POLSKĘ; WZIĘCIE DO NIEWOLI OK. 250 TYS. POLSKICH ŻOŁNIERZY I OFICERÓW

PAŹDZIERNIK-LISTOPAD 1939 → UTWORZENIE OBOZÓW DLA JEŃCÓW: KOZIELSK, STAROBIELSK, OSTASZKÓW

5 MARCA 1940 → DECYZJA BIURA POLITYCZNEGO KC WKP(B) NA WNIOSEK ŁAWRIENTIJA BERII O ROZSTRZELANIU POLSKICH JEŃCÓW (OK. 22 TYS. OSÓB)

KWIECIEŃ-MAJ 1940 → EGZEKUCJE W KATYNIU, MIEDNOJE, CHARKOWIE I INNYCH MIEJSCACH; OFIARY TO OFICEROWIE WOJSKA POLSKIEGO, POLICJANCI, URZĘDNIICY, DUCHOWNI

1941 → ZBRODNI POZOSTAJE TAJEMNICĄ; DOKUMENTY NKWD UTAJNIONE

13 KWIECZNIA 1943 → NIEMCY OGŁASZAJĄ ODKRYCIE MASOWYCH GROBÓW W KATYNIU

1943-1944 → SOWIECI ZAPRZECZAJĄ ODPOWIEDZIALNOŚCI, OSKARZAJĄC NIEMCÓW

1990 → ZSRR OFICJALNIE PRZYZNAJE ODPOWIEDZIALNOŚĆ NKWD ZA ZBRODNIĘ

2000 → OTWARCIE POLSKIEGO CMENTARZA WOJENNEGO W KATYNIU

2010 → KATASTROFA SMOLEŃSKA W DRODZE NA UROCZYSTOŚCI UPAMIĘTNIAJĄCE OFIARY KATYNIA

Uporządkuj poniższe wydarzenia w kolejności chronologicznej (od najwcześniejszego do najpóźniejszego). Wpisz odpowiednie cyfry:

WYDARZENIE	KOLEJNOŚĆ
OTWARCIE POLSKIEGO CMENTARZA WOJENNEGO W KATYNIU	
UTWORZENIE OBOZÓW DLA JEŃCÓW WOJENNYCH	
KATASTROFA SMOLEŃSKA	
NIEMCY OGŁASZAJĄ ODKRYCIE MASOWYCH GROBÓW W KATYNIU	
EGZEKUCJE POLSKICH OFICERÓW	

ZADANIE 2.

Źródło

1

5 marca 1940

Biuro Polityczne KC WKP(b) dla NKWD ZSRS podjęło decyzję o likwidacji 14 700 polskich jeńców wojennych oraz 11 000 aresztowanych, znajdujących się w więzieniach zachodnich obwodów Ukrainy i Białorusi.

[Punkt] 144 – zagadnienie NKWD ZSRS

I. Przekazać Ludowemu Komisariatowi [Spraw Wewnętrznych] ZSRS

1) sprawy znajdujących się w obozach dla jeńców wojennych 14 700 byłych polskich oficerów, urzędników, obszarników, policjantów, wywiadowców, żandarmów, osadników i dozorców więziennych,

2) a także sprawy aresztowanych i znajdujących się w więzieniach zachodnich obwodów Ukrainy i Białorusi 11 000 osób – członków różnych kontrrewolucyjnych organizacji szpiegowskich i dywersyjnych, byłych obszarników i fabrykantów, byłych polskich oficerów, urzędników i zbiegów – rozpatrzyć w trybie specjalnym z zastosowaniem wobec nich najwyższego wymiaru kary – rozstrzelania.

II. Przekazać bez wzywania aresztowanych i bez aktu oskarżenia, a decyzje o zakończeniu śledztwa i wnioskach oskarżenia – w następującym trybie:

a) na osoby aresztowane na podstawie dokumentów z akt przedstawionych przez Zarząd do Spraw Jeńców Wojennych NKWD ZSRS,

b) na osoby aresztowane na podstawie akt przedstawionych przez NKWD Ukraińskiej SRR i NKWD Białoruskiej SSR.

III. Rozpatrzenie spraw i powzięcie decyzji zlecić „trojce” towarzyszy w składzie: Mierkułow, Kobiłow i Basztakow (Szef I Wydziału Specjalnego NKWD ZSRR).

*Wyciąg z protokołu nr 13 posiedzenia Biura Politycznego KC WKP(b) w dniu 5 marca 1940 roku.
Cyt. za: „Obozy jenieckie NKWD IX 1939 - VIII 1941”, red. S. Jacyński, Warszawa 1995*

Zdecyduj, które zdania w tabeli są prawdziwe, a które fałszywe:

STWIERDZENIA	PRAWDA	FAŁSZ
DECYZJA BIURA POLITYCZNEGO DOTYCZYŁA ZAMORDOWANIA TYLKO POLSKICH JEŃCÓW WOJENNYCH PRZETRZYMYWANYCH W KOZIELSKU, OSTASZKOWIE I STAROBIELSKU		
W DOKUMENCIE WSKAZANO, ŻE WOBEC POLSKICH JEŃCÓW WOJENNYCH NALEŻY ZASTOSOWAĆ NAJWYŻSZY WYMIAR KARY – ROZSTRZELANIE		
SPRAWY JEŃCÓW WOJENNYCH I OSÓB ARESZTOWANYCH MIAŁY BYĆ ROZPATRYWANE W TRYBIE JAWNYM, Z UDZIAŁEM OSKARŻONYCH I OBROŃCÓW		
ROZPATRZENIE SPRAW I PODJĘCIE DECYZJI POWIERZONO WYSOKO POSTAWIONYM PRZEDSTAWICIELOM NKWD		
PRZEWIDZIANO ROZSTRZELANIE WYŁĄCZNIE 11 000 JEŃCÓW		

Fotos z filmu „Pojedynek”, fot. Jarosław Sosiński

ZADANIE 3.

Na podstawie fotografii oraz wiedzy pozaźródłowej nazwij i uporządkuj chronologicznie etapy fałszowania zbrodni katyńskiej i ujawniania prawdy o niej.

Źródło

1

Polski Cmentarz Wojenny w Katyniu, 2000 r., Wikipedia

Źródło

2

„Goniec Krakowski”, 1943 r., IPN

ETAPY

A large vertical area with a dotted grid pattern, intended for students to write their answers to the task.

KŁAMSTWO KATYŃSKIE I PAMIĘĆ O ZBROdni

ZADANIE 1.

Obejrzyj pierwszą i drugą stronę „Gońca Krakowskiego” – polskojęzycznej gazety wydawanej przez niemieckiego okupanta – czterostronicowego wydania z 17 kwietnia 1940 r. Zwróć uwagę na nagłówki artykułów. Przeczytaj następnie fragment rozmowy z dziennikarzem towarzyszącym nadzorowanej przez Niemców polskiej delegacji do Katynia.

Źródło

1

- Z komunikatów, jakie otrzymaliśmy w międzyczasie od pana redaktora wynikało, że na mogiłach pomordowanych oficerów rósł już kilkuletni las.
- Tak. Bolszewicy na masowych grobach posadzili celowo drzewa świerkowe, aby zakryć ślady popełnionego mordu. (...)
- Czy miał pan możność rozmawiać z ludnością tamtejszych wsi i dowiedzieć się bliższych szczegółów związanych z okolicznościami, w jakich pomordowano Polaków?
- Owszem, miałem możliwość odbycia rozmowy z jednym z kolejarzy rosyjskich, Aleksiejem Sładkowem, który w krytycznym okresie, mianowicie w marcu i kwietniu 1940 roku, pełnił służbę zwrotniczego na dworcu kolejowym w Gniezdowie. Kolejarz ów widział (...) pociągi (...) w których znajdowali się wojskowi w mundurach armii polskiej. Pociągi te były obstawione silną strażą funkcjonariuszy NKWD, tak że z Polakami nie można było rozmawiać. (...) Poza tym rozmawiałem z rolnikami, Parfianem Kiselowem. (...) Zarówno Kiselow, jak i kilku tamtejszych włościan zaobserwowało w miesiącu marcu i kwietniu 1940 roku, jak szosą ze Smoleńska przyjeżdżały niemal co dzień samochody ciężarowe, wiozące wojskowych nieznanej im bliżej narodowości. Samochody te jechały zwykle w zawrotnym tempie, poczem skręcały z szosy do leżącego opodal niej lasu sosnowego na Koziej Górze. Zawsze po przyjeździe tego rodzaju transportu mieszkańcy wsi słyszeli wyraźnie serie strzałów rewolwerowych. Gdy one zamilkły – samochody wracały puste w kierunku Smoleńska.

1. Postaw się w sytuacji rodziny oficera uwięzionego w Kozielsku, która wiosną 1940 r. przestała otrzymywać od niego wiadomości. Czy informacje z „Gońca Krakowskiego” mogły być dla tej rodziny wiarygodne?

Sformułuj argument na rzecz wiarygodności oraz kontrargument.

ARGUMENT	KONTRARGUMENT

2. Nazwij emocje, które mogły towarzyszyć takiej rodzinie.

ZADANIE 2.

Przeczytaj komunikat ministra obrony narodowej rządu RP na uchodźstwie z 17 kwietnia 1943 r.

Źródło

1

Jesteśmy przyzwyczajeni do kłamstw propagandy niemieckiej i zdajemy sobie sprawę z celu jej ostatnich rewelacji. Jednakowoż z uwagi na dokładne informacje dostarczone przez Niemców w sprawie znalezienia zwłok szeregu tysięcy oficerów polskich w pobliżu Smoleńska i w świetle kategorycznego oświadczenia, że zostali oni zamordowani przez Sowieców wiosną 1940 r. powstaje konieczność, aby zbadane zostały odkryte zbiorowe mogiły i aby fakty ustalone zostały przez odpowiednie czynniki międzynarodowe, tego rodzaju jak Międzynarodowy Czerwony Krzyż. Rząd polski zwraca się do powyższej instytucji prosząc o wysłanie delegacji na miejsce, w którym polscy jeńcy wojenni mieli być zamordowani.

Gen. Marian Kukiel, minister obrony narodowej RP, komunikat opublikowany przez Polską Agencję Telegraficzną

Zdecyduj, czy poniższe stwierdzenia są prawdziwe, czy fałszywe.

STWIERDZENIA	PRAWDA	FAŁSZ
RZĄD POLSKI BEZKRYTYCZNIE PRZYJĄŁ DO WIADOMOŚCI NIEMIECKIE INFORMACJE, ZGODNIE Z KTÓRYMI ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA MORD NA POLSKICH OFICERACH PONOSZĄ SOWIECI		
RZĄD POLSKI UZNAŁ INFORMACJE NIEMIECKIE ZA DOKŁADNE I ZASŁUGUJĄCE NA ZBADANIE		
RZĄD POLSKI DOMAGAŁ SIĘ POWOŁANIA MIĘDZYNARODOWEJ KOMISJI, KTÓRA NA MIEJSCU ZBADAŁABY OKOLICZNOŚCI ZBRODNI		

ZADANIE 3.

Przeczytaj fragment komunikatu sowieckiej komisji pod kierownictwem rosyjskiego chirurga Nikołaja Burdenki. Zwróć uwagę na pełną nazwę tego gremium. Następnie zapoznaj się z wypowiedzią Zygmunta Berlinga — ocalałego jeńca obozu w Starobielsku, który podjął współpracę z Sowietami.

Źródło

1

Z dawien dawna Las Katyński był ulubionym miejscem, w którym ludność Smoleńska zwykła była szukać odpoczynku w dni świąteczne. (...) Jeszcze latem 1941 r. w lesie tym znajdował się obóz pionierski Przemysłowej Kasy Ubezpieczeń Społecznych, który został zlikwidowany dopiero w lipcu 1941 r. Po zajęciu Smoleńska przez okupantów niemieckich w Lesie Katyńskim wprowadzono zupełnie inne porządki. (...)

9) Z danych ekspertyzy sądowo-lekarskiej wynika w sposób nie budzący żadnych wątpliwości, że:

- a) egzekucje odbyły się jesienią 1941 r.;
- b) oprawcy niemieccy, rozstrzelując polskich jeńców wojennych, stosowali ten sam sposób strzału z pistoletu w tył czaszki, który stosowali w innych miastach, jak np. w Orle, Woroneżu, Krasnodarze i w tymże Smoleńsku.

10) Wnioski, wypływające z zeznań świadków i ekspertyzy sądowo-lekarskiej, że jeńcy wojenni — Polacy zostali rozstrzelani przez Niemców jesienią 1941 r. znajdują całkowite potwierdzenie w dowodach rzeczowych i dokumentach wydobytych z grobów katyńskich.

Komunikat Komisji Specjalnej do ustalenia i zbadania okoliczności rozstrzelania przez niemieckich najeźdźców faszystowskich w Lesie Katyńskim jeńców wojennych, dziennik „Prawda”, 26 stycznia 1944 r.

Źródło

2

Mamy obecnie broń w ręku, broń daną nam przez zaprzyjaźnionego sojusznika, przez Związek Radziecki, na który Niemcy nieudolnie usiłowali przerzucić zbrodnię tu przez nich dokonaną. Broń tę wykorzystać musimy dla wyzwolenia uciemnionej Ojczyzny i dla pomszczenia tej wielkiej, niesłychanej zbrodni, której Niemiec tutaj dokonał.

Fragment wystąpienia gen. Zygmunta Berlinga w lesie katyńskim podczas uroczystości upamiętniających pomordowanych oficerów, 30 stycznia 1944 r.

Odpowiedz na pytania.

1. Kogo komisja Burdenki obciąża odpowiedzialnością za zbrodnię katyńską?

2. Czy wnioski z postępowania mogły być inne, biorąc pod uwagę nazwę komisji?

3. Dlaczego Sowietci jako datę zbrodni podali jesień 1941 roku, a nie wiosnę 1940 roku?

4. Jak sądzisz, dlaczego Zygmunt Berling jako były więzień sowieckiego obozu jenieckiego publicznie obciążył za zbrodnię katyńską Niemców, choć wiedział, że sprawcami są Sowietci?

5. Kłamstwo o zbrodni katyńskiej bywa nazywane kłamstwem założycielskim Polski Ludowej, czyli państwa zależnego od ZSRR. Czy to zasadne określenie? Sformułuj argument i kontrargument.

ARGUMENT	KONTRARGUMENT

ZADANIE 4.

Przeczytaj o różnych formach upamiętnienia zbrodni katyńskiej. Do opisów dopasuj nazwy lub tytuły.

1.
Ciśnie się do światła niby warstwy skóry
Tłok patrzących twarzy spod ruszonej darni.
Spoglądają jedna zza drugiej – do góry –
Ale nie ma ruin. To nie gród wymarły.

Raz odkryte – krzyczą zatechłymi usty,
Lecą sobie przez ręce wypróchniałe w środku
W rów, co nigdy więcej nie będzie już pusty –
Ale nie ma krzyży. To nie groby przodków.

Sprzączki i guziki z orzełkiem ze rdzy,
Po miskach czerepów – robaków gonitwy,
Zgniłe zdjęcia, pamiątki, mapy miast i wsi –
Ale nie ma broni. To nie pole bitwy.

[...]

„O pewnym brzasku w katyńskim lasku
Strzelali do nas Sowieci...”

2.
Miejsce na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie, w którym od połowy lat 70. XX w. nieoficjalne uroczystości organizowały rodziny pomordowanych oficerów. Od lat 80. rodziny fundowały tam kolejne materialne upamiętnienia w formie krzyży, natychmiast usuwane przez „nieznanych sprawców”. W 1985 r. władze PRL ustawiły w tym miejscu pomnik z napisem obciążającym za zbrodnię Niemców, potem zmieniony. W 1989 r. w miejscu tym zakopano ziemię z lasu katyńskiego. W 1995 r. oficjalnie odsłonięto przywrócony na miejsce pomnik społeczny z 1981 r.

3.
Pochód ulicami Warszawy, organizowany od 2008 r. przez Stowarzyszenie Grupa Historyczna „Zgrupowanie Radosław”. W marszu biorą udział rekonstruktorzy historyczni w strojach oficerów pomordowanych w Katyniu, Miednoje i Twerze.

4.
Metalowa wpinka do noszenia w klapie marynarki, replika zapięcia przedwojennego munduru oficerskiego, od kilkunastu lat dystrybuowana przez instytucje publiczne zajmujące się edukacją historyczną.

- A. *Dolinka katyńska na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach w Warszawie*
- B. *Katyński Marsz Cieni*
- C. *Fragment wiersza Jacka Kaczmarskiego „Katyń” (1985)*
- D. *Guzik katyński*

Która z wymienionych form upamiętnienia najbardziej odpowiada Twojej wrażliwości? A może znasz jakąś inną?

Fotos z filmu „Pojedynek”, fot. Robert Pałka

JĘZYK FILMU

ZADANIE 1.

Czy znany jest ci termin *public history* (historia publiczna)?

W ostatnich latach na świecie i w Polsce daje się zaobserwować swego rodzaju modę na *public history*. Jej przejawem są tak różne zjawiska, jak rosnąca liczba tytułów popularnych magazynów historycznych, oglądalność, jaką cieszą się programy i kanały telewizyjne o tematyce historycznej, a także filmy historyczne, w tym hollywoodzkie superprodukcje, uznanie, jakie wśród graczy komputerowych zdobywają gry osadzone w realiach historycznych. Równocześnie zmienia się charakter miejsc i działań tradycyjnie związanych z promowaniem wiedzy o przeszłości – muzeów, wystaw, miejsc pamięci, archiwów, bibliotek, a nawet studiów uniwersyteckich. Towarzyszy temu refleksja nad celami i rolą badań historycznych, ich użytecznością i miejscem w życiu społecznym, polityce państwa czy debacie publicznej. Podejmują ją nie tylko zawodowi historycy, politycy lub publicyści, lecz także amatorzy-pasjonaci i różne grupy interesów.

„Historia przestrzeni publicznej”, red. J. Wojdon, Warszawa 2018

Fotos z filmu „Pojedynek”, fot. Robert Pałka

a) Przypomnij sobie i wypisz 5 przykładów Twojego osobistego spotkania z historią publiczną z różnych obszarów: kino, sztuka, muzyka, działania lokalne, kulturalne, edukacyjne, inne.

b) Jakie szanse, a jakie ryzyko niesie taki sposób przekazywania historii?

SZANSE	RYZYKO

Wykreśl z poniższych tekstów 80% słów, tak aby te, które zostaną, stworzyły najkrótszą i najbardziej trafną definicję:

a) **PAMIĘCI SYMBOLICZNEJ**

Obraz kinematograficzny stanowi szczególne medium, a zarazem sposób komunikacji (interakcji) kultury minionych pokoleń z innymi generacjami. Tematem tego swoistego dialogu są dzieje całej ludzkości (jednostki, zbiorowości, narodu, państwa, świata). Historia ujęta w obrazie filmowym nie musi być całokształtem przeszłości. Może być wybranym epizodem, zinterpretowanym twórczo, a następnie zaprezentowanym na ekranie. Pojawia się ona na taśmie filmowej w roli pamięci symbolicznej i formy tradycji, której wyobrażenia kulturowe zostały przedstawione jako żywe obrazy.

b) **SPOŁECZNEJ PAMIĘCI ZBIOROWEJ**

Kino wszechstronnie wpływa na kształtowanie świadomości historycznej widzów, a tym samym społeczną pamięć zbiorową. Dokonuje tego zarówno w dobrym, jak i złym sensie. Niestety często film wykorzystujący w swej fabule faktografię zniekształca prawdę historyczną. W konsekwencji wypacza jednostkową oraz zbiorową pamięć fałszywym obrazem przeszłości. Telewizja oraz kino oddziałują także pozytywnie. Filmy odkrywają przed publicznością mało znane bądź wcale nieznanne fakty historyczne, a także rekonstruują panoramiczny obraz przeszłości.

c) **SPOŁECZNYCH PRAKTYK KULTUROWYCH**

W istocie film jest metaforą rzeczywistości historycznej, a zarazem określonym mitem związanym ze zbiorową pamięcią. W konsekwencji można go uznać za dokument bądź źródło wiedzy antropologicznej, „zapis społecznie uwarunkowanego doświadczenia”. (...) Prawda jest tu pewnego rodzaju wytworem społecznych praktyk kulturowych. Z tego punktu widzenia zarówno dzieła historiograficzne, jak i film są autorefleksją pokolenia, zapisem jego kulturowej samowiedzy.

M. Piotrowska, „Rola i znaczenie filmu w popularyzacji historii a kształtowanie społecznej świadomości historycznej”, w: „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ. Nauki Humanistyczne”, Numer 14 (3/2016)

Fotos z filmu „Pojedynek”, fot. Jarosław Sosiński

ZADANIE 3.

Obejrzyj trailer filmu „Pojedynek” w reżyserii Łukasza Palkowskiego. Zeskanuj QR kod do trailera

a) Jaką historię kreuje w wyobraźni przyszłego widza?

b) Dlaczego dokonano właśnie takiego wyboru scen?

Fotos z filmu „Pojedynek”, fot. Jarosław Sosiński

ZADANIE 4.

Które z poniższych zabiegów filmowych zastosowano w „Pojedyнку”?
 Uzupełnij tabelę, dodając także informacje o efekcie, jaki udało się twórcom osiągnąć.

ZABIEG	POTWIERDZENIE W FILMIE	EFEKT
IDEALIZACJA BOHATERÓW		
STYL ARTYSTYCZNY – NADMIERNY DRAMATYZM – WYOLBRZYMIENIE TRUDNOŚCI		
SUBIEKTYWIZM TWÓRCÓW – WYDARZENIA PRZEDSTAWIONE Z JEDNEGO PUNKTU WIDZENIA		
MUZYKA FILMOWA – SUGESTYWNA, POWIĄZANA Z WYDARZENIAMI		
KOSTIUMY I SCENOGRAFIA ZGODNA Z EPOKĄ		

Fotos z filmu „Pojedynek”, fot. Jarosław Sosiński

ZADANIE 5.

- a) Wyobraź sobie, że przygotowujesz się do debaty oksfordzkiej, w której postawiono tezę:

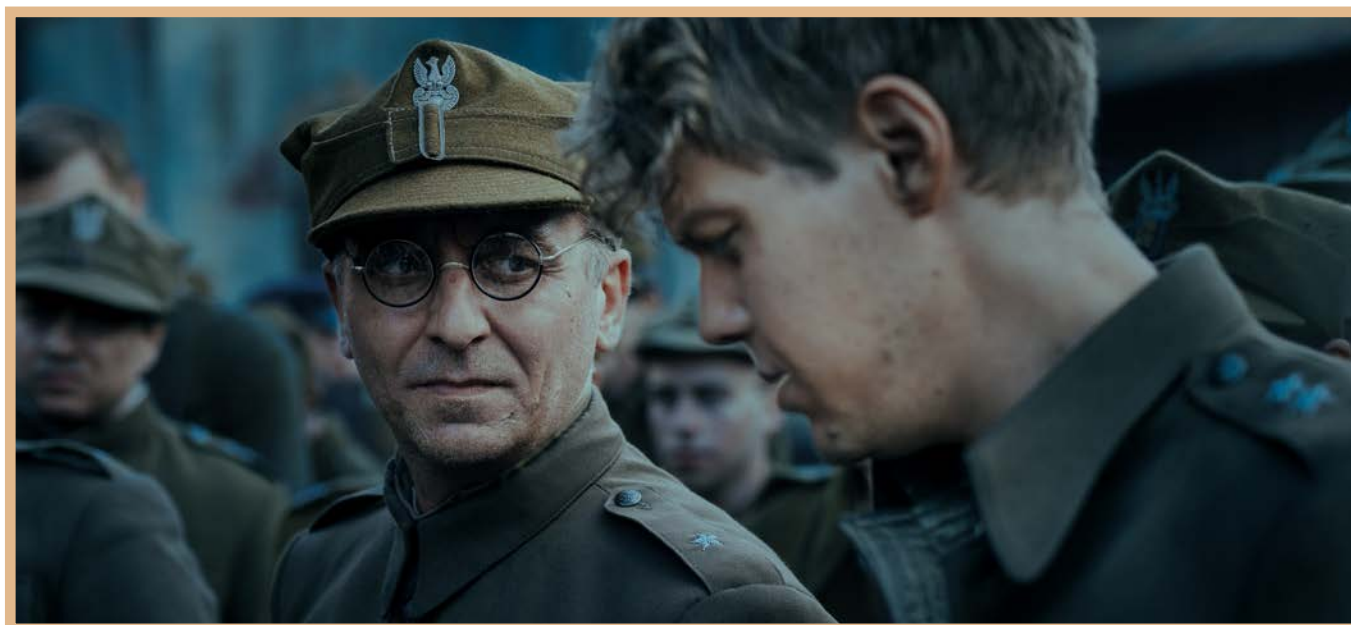
„Emocjonalna siła obrazu filmowego jest największym wrogiem prawdy historycznej”

- b) Zastanów się, po której stronie się opowiesz: za czy przeciw? Przygotuj silne argumenty dla swojej drużyny. Możesz zainspirować się cytatem:

W kinie stajemy się na chwilę więźniami historii. Według Jarviego tu właśnie tkwi problem: świat poruszający się w nieubłaganym tempie dwudziestu czterech klatek na sekundę nie pozostawia ani czasu, ani miejsca na refleksję, weryfikację faktów czy dyskusję.

Robert A. Rosenstone, Historia w obrazach/historia w słowach: rozważania nad możliwością przedstawienia historii na taśmie filmowej, w: „Film i historia. Antologia”, I. Kurz (red.), Warszawa 2008

ARGUMENTY	KONTRARGUMENTY

Fotos z filmu „Pojedynek”, fot. Jarosław Sosiński

Fotosy z filmu „Pojedynek”, fot. Jarosław Sosiński

Fotos z filmu „Pojedynek”, fot. Jarosław Sosiński

Fotograf z filmu „Pojedynek”, fot. Jarosław Sosniński

MONOLITH FILMS SP. Z O.O.

Karolina Skriabin

Koordinator Projektów Edukacyjnych

karolina.skriabin@monolith.pl

tel.: +48 22 122 05 33 kom.: +48 662 287 445

www.kinoklasa.pl www.monolith.pl

Opracowanie merytoryczne kart pracy:

**Weronika Kołacz, Maria Polak, Natalia Szumska, Karolina Wichowska (Muzeum Historii Polski)
oraz Katarzyna Czubińska (edukatorka filmowa)**

**SKONTAKTUJ SIĘ Z KINEM!
WYBIERZ DATĘ I GODZINĘ SWOJEGO POKAZU!**

**DZIAŁ
EDUKACJI**